

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Bartko, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Juraj Glovňa, Nicol Janočková, Ján Kačala, Sibyla Mislovičová, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Jozef Pavlovič, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Mária Šimková, Iveta Vančová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

CIHOVÁ, Jarmila: Termíny v environmentalistike (Anglicizmy v environmentálnych textoch EÚ)	65
KÁLMÁNOVÁ, Katarína: <i>Dysfunkcia a disfunkcia</i>	78

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (20)	82
--	----

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

VALENTOVÁ, Iveta: Niektoré české botanické a zoológické názvy v predpisovnom období slovenčiny	90
--	----

ROZLIČNOSTI

Prídavné meno <i>genetický</i> . K. Kálmánová	95
---	----

SPRÁVY A POSUDKY

Okrúhle životné jubileum Adriany Ferenčíkovej. M. Považaj	97
Pán jazykovedec Ján Horecký. M. Šimková	100
Kultúra slova spomína na Ivana Masáru. M. Pisárčiková	104
Konferencia Človek a jeho jazyk 2010. K. Gajdošová	106
Komplexne o teoretických aspektoch a výsledkoch výskumu fungovania zvukových javov v rečovej praxi. L. Jasinská	115

SPYTOVALI STE SA

Slovo <i>sledovateľ</i> v slovnej zásobe slovenčiny. M. P o v a ž a j	122
<i>Odchádzka</i> . I. V a n č o v á	123
Môžeme pozvať poslucháčov k počúvaniu relácie? K. K á l m á n o v á	124
Aký je rozdiel medzi slovami <i>ochorenie</i> a <i>choroba</i> ? S. D u c h k o v á	125

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

<i>O babom lete, pod Babou horou.</i> S. D u c h k o v á	127
<i>Dvojmetrový aj 2-metrový.</i> I. V a n č o v á	127
<i>Takýto – takito, ktorísi – ktorísi.</i> S. D u c h k o v á	128

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 44, 2010, č. 2 (10. 6. 2010). Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 5,38 € (162 Sk), jednotlivé čísla 0,90 € (27 Sk). Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4012839. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Výtlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2010

Cena 0,90 € (27 Sk)

*Termíny v environmentalistike
(Anglicizmy v environmentálnych textoch EÚ)*

JARMILA CIHOVÁ

Niektoré z kľúčových termínov v environmentalistike nachádzali svoj slovenský ekvivalent veľmi ťažko a ich používanie nie je ani v súčasnosti celkom bezproblémové. Takýmto termínom je adjektívum *environmentálny*, tvoriace determinujúci komponent desiatok multiverbálnych pomenovaní. Vedci veľmi dlho nevedeli nájsť prídavné meno k pojmu *životné prostredie*. Dokonca sa prostredníctvom médií obrátili aj na verejnosť a vyhlásili konkurz na najvyhovujúcejší termín. Navrhovali adjektívum *životnoprostred'ový*, ku ktorému však časť používateľov jazyka zaujíma zdržanlivý postoj, ale zaznačujú ho už Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1991 a Krátky slovník slovenského jazyka z r. 1997. Na istý čas si pomohli prídavným menom *ekologický*, ktoré má však inú významovú náplň. Ekológia je „vedná disciplína, ktorá sa zaoberá vzťahmi a procesmi prebiehajúcimi medzi živými organizmami navzájom a ich prostredím“, kým environmentalistika „sa chápe ako vedná oblasť zaoberajúca sa vzťahmi a procesmi medzi všetkými druhmi ľudskej činnosti navzájom a prostredím, v ktorom sa realizujú, so zreteľom na človeka a živé organizmy“ (Ružička, 2001). Napokon sa pod vplyvom anglofónnej literatúry prijalo adjektívum *environmentálny* a pre

životné prostredie výraz *environment* (ten je však menej frekventovaný). Obidve tieto slová sú v slovníku cudzích slov (Šaling a kol., 2000) označené ako anglicizmy.

Je zaujímavé, že autori anglicko-českého a česko-anglického slovníka Ekologie a ochrana životního prostředí P. Křivka a J. Růžička odporúčajú slovo *environmental* prekladať ako *ekologický*, aj keď to nie je presný preklad, a v prípadoch, keď na presnom preklade záleží, odporúčajú používať opisy aj za cenu vsunutia celých vedľajších viet. Používanie slova *environmentálny* je podľa nich nevhodné z dvoch dôvodov: pre jeho zavádzajúcu morfému *-mentálny*, pre zdvojený adjektívny formant (anglické *-al* a české *-ný*) a pre celkový neestetický dojem. Nazdávajú sa, že by bolo škoda, „keby toto nepekné slovo natrvalo preniklo aj do zbierky zákonov a ďalších oficiálnych textov“ (Křivka – Růžička, 1999). V slovenčine sa však obidva tieto výrazy, aj keď si na nich niekedy moderátori televíznych novín lámu jazyk, už celkom udomácnili. Hovoríme: *environmentálny aspekt*, *environmentálny audit*, *environmentálne ciele*, *environmentálna výchova*. Výrazy ako *ekologické stavby* alebo *ekologické technológie* slovenskí odborníci pokladajú za nesprávne. Podľa M. Ružičku (2001) by náležité malo byť *environmentálne priaznivé technológie* alebo *environmentálne priaznivé stavby*.

Porovnávaním originálnych a preložených textov sme zistili, že aj v slovenčine sa v mnohých prípadoch pri preklade anglických pomenovaní obsahujúcich adjektívum *environmental* dáva prednosť opisnému vyjadreniu. Napríklad v Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (Aarhuský dohovor, 1998) sme zaznamenali takéto prekladové riešenia:

- environmental decision-making – *rozhodovací proces týkajúci sa životného prostredia*,
- environmental protection – *ochrana životného prostredia*,
- environmental matters – *záležitosti životného prostredia*,
- environmental education – *vzdelávanie v záležitostiach životného prostredia*,
- emissions into the environment – *emisie do životného prostredia*,
- environmental impact, impact on the environment – *vplyv na životné prostredie*.

Aj v ďalších analyzovaných dokumentoch prekladatelia často zvolili dlhšie, ale z hľadiska prijímateľa transparentnejšie riešenie:

- environmental objectives – *ciele v oblasti životného prostredia*,
- environmental concerns – *problematika životného prostredia*.

Takýto prístup pokladáme za správny, pretože prispieva k väčšej zrozumiteľnosti textu pre recipienta, kým ponechanie termínu v pôvodnej forme môže naopak význam zahmlievať. Napr. vo vete *Súčasný údaje a indikátory nie sú dostatočné pre riadne vyhodnotenie environmentálneho účinku SPP* (EEA Briefing 2006/01) nemusí byť celkom jasné, čo sa myslí neterminologizovaným spojením *environmentálny účinok*. Vhodnejšie by bolo použiť spojenie *vplyv na životné prostredie*.

Ďalšie termíny, pre ktoré bol, resp. je problém nájsť slovenský ekvivalent, sú *biospherical reserves* a *regional economic integration organization*.

Biospherical reserves (biosférické rezervácie)

M. Lisický (1996) presadzoval ako slovenský ekvivalent tohto termínu výraz *rezervy biosféry*. Motivovala ho predovšetkým obava, že v povedomí ľudí sa slovo *rezervácia* môže spájať s *konzerváciou* a so zákazom takmer všetkých aktivít, čo by mohlo negatívne ovplyvniť postoj verejnosti k podpore týchto biosférických rezervácií.¹ Ďalší odborníci však s týmto riešením nesúhlasili a v Eliášovom terminologickom slovníku (Eliáš, 2000) nachádzame pri výraze *rezervy biosféry* poznámku *nesprávne*. Podobne ani českí odborníci neprijali tento termín bez výhrad. V osemdesiatych rokoch sa J. Jeník a S. Hejný usilovali zaviesť namiesto termínu *biosférické rezervácie* termín *biosferní fondy*, návrh však odborná verejnosť neprijala.

Regional economic integration organization (regionálna hospodárska integračná organizácia)

Ak anglické viacсловné pomenovanie pozostáva z troch alebo štyroch interpunkčne neoddelených lexém, posledné substantívum je hlavný člen

¹ Preklad *biosférická rezervácia* je nepresný, lebo charakter prísnej rezervácie má len centrálna, jadrová časť a celá biosférická rezervácia musí klásť dôraz na dlhodobú udržateľnosť tak z hľadiska každodennej praxe, ako aj z hľadiska výchovy a verejnej podpory myšlienkam prevzatým aj do Agendy XXI.

a všetky predchádzajúce prvky sú modifikátory. Sukcesívne radenie modifikátorov hlavného slova môže niekedy spôsobovať problémy pri prekladaní. Pri hľadaní správneho slovenského ekvivalentu takýchto fráz treba brať do úvahy sémantické hľadisko a dôsledne rozlišovať onomaziologickú bázu a onomaziologický príznak, resp. príznaky. Termín *regional economic integration organization* sa do slovenčiny prekladá ako *regionálna hospodárska integračná organizácia*. V tomto prípade by však presnejší a zrozumiteľnejší preklad znel *regionálna organizácia pre ekonomickú integráciu*. Ako sme zistili porovnaním slovenského prekladového ekvivalentu s prekladom do švédčiny, švédski prekladatelia nepokladali za nevyhnutné zachovať anglickú štruktúru tohto termínu² a binomický modifikujúci člen *economic integration* preložili ako kvalifikujúci člen (*pre ekonomickú integráciu*).

Prekladateľské postupy vo vzťahu k termínom

V súvislosti s preberaním termínov je dôležité uvedomiť si, že väčšina termínov sa do nášho jazyka dostáva prostredníctvom prekladov. Preto sme si položili otázku, ktorý zo všeobecných prekladateľských postupov je pri preklade termínov do slovenčiny najfrekventovanejší a ktoré z princípov či kritérií zohrávajú pri hľadaní slovenského ekvivalentu termínu najdôležitejšiu úlohu. K všeobecným prekladateľským postupom patrí 1. modulácia, 2. transpozícia, 3. kalky a 4. výpožičky (porov. Hajiková, 2005, s. 14). Prekladateľský postup modulácie je vzájomným pôsobením sémantických metód vnútrojazykového prekladu medzi dvomi jazykmi, napr. *insider dealing* sa prekladá ako *obchodovanie s použitím dôverných informácií*. Podstatou prekladateľského postupu transpozície je čo najvernejšie zachovanie významovej stránky pomenovania za cenu zmien jeho výrazovej stránky. Preto sa v cieľovom jazyku často menia buď slovnodruhové kategórie, alebo vetnočlenské kategórie, napr. anglický termín *competition policy* sa do slovenčiny prekladá ako *politika hospodárskej súťaže*, ekvivalentom výrazu *survival ability* je v slovenčine *schopnosť prežitia*. Prekladateľský postup kalkovania spočíva v presnom preklade vnútornej štruktúry výrazu vo východiskovom jazyku do cieľového jazyka, napr. *thermal enrichment* prekladáme ako *tepelné obohatenie*. Pri prekladateľskom procese prebe-

² Švédsky ekvivalent termínu: regional organisation för ekonomisk integration.

rania (výpožičky) dochádza k transferu výrazu v pôvodnej podobe, ktorá v cieľovom jazyku podlieha procesu postupnej adaptácie, napr. ekvivalencom anglického termínu *ecoton* je v slovenčine *ekoton*.

Zaujímalo nás, či sa termíny prekladajú do jazykov členských štátov Európskej únie jednotne, čo by svedčilo o tendencii uprednostňovať kritérium internacionálnosti. Zamerali sme sa na jazyky, ktoré sme študovali alebo ich aspoň v určitej miere ovládame. Pri komparácii vychádzame z internetového slovníka Európskej environmentálnej agentúry³ (ďalej EEA) a z porovnávania textov vybraných významných európskych dohovorov v rozličných jazykoch. Zisťovali sme situáciu týkajúcu sa týchto termínov: *organic farming, sustainable and environmentally sound development, make informed environmental choice, environmental impact assessment directive, environmental/landscape/waste/risk management, sustainable development, land use, land cover a policy*.

organic farming

V tomto dvojslovnom termíne sa onomaziologický príznak – prídavné meno *organic* prekladá až tromi rôznymi spôsobmi, a to ako *organický, biologický, ekologický*. Slovník Európskej environmentálnej agentúry uvádzal ako slovenský ekvivalent spojenie *ekologické poľnohospodárstvo*, v aktualizovanej verzii je však už len terminologické spojenie *organické poľnohospodárstvo*. Pritom 1. augusta 2004 nadobudol na Slovensku účinnosť zákon o ekologickom poľnohospodárstve a aj v Správe o životnom prostredí Slovenskej republiky za rok 2006 sme sa stretli so spojením *ekologické poľnohospodárstvo*.

slovensky	<i>organické poľnohospodárstvo</i>
česky	<i>ekologické zemědělství</i>
francúzsky	<i>agriculture biologique</i>
nemecky	<i>Biologischer Landbau</i>
nórsky	<i>økologisk jordbruk</i>
švédsky	<i>ekologiskt jordbruk</i>
taliany	<i>agricoltura biologica</i>

³ <http://glossary.eea.europa.eu/>

sustainable and environmentally sound development

Toto spojenie sa vyskytuje napríklad v Aarhuskom dohovore. Jeho preklad do jednotlivých jazykov je mimoriadne variabilný. Problém prekladateľom spôsoboval najmä výraz *sound*, ktorý podľa slovníka⁴ znamená *pevný, dôkladný, solidný, bezpečný, spoľahlivý, seriózný, podložený, presvedčivý, rozumný, osvedčený, poriadny, hlboký, tvrdý* atď. Glossár Európskej environmentálnej agentúry uvádza spojenie *environmentally sound* v jednotlivých jazykoch ako z *hľadiska životného prostredia bezproblémový, environmentálne priaznivý, ekologicky racionálny, bez rizík pre životné prostredie*.

slovensky	<i>trvalo udržateľný a z hľadiska životného prostredia bezproblémový rozvoj</i>
česky	<i>udržitelny a environmentálně příznivý rozvoj</i>
francúzsky	<i>un développement durable et écologiquement rationnel</i>
nemecky	<i>eine nachhaltige umweltverträgliche Entwicklung</i>
švédsky	<i>en hållbar och miljömässigt sund utveckling</i>
talianky	<i>uno sviluppo sostenibile e senza rischi per l'ambiente</i>

Podľa databázy IATE⁵ by sa slovné spojenie *environmentally sound* malo prekladať ako *neškodiaci životnému prostrediu*.

Vo väčšine prípadov však prekladatelia nenájdu nový termín v nijakom prekladovom slovníku ani v existujúcich databázach a vtedy riešenie spočíva na ich invencii a schopnosti uplatniť poznatky o terminológii. Problémom bolo napríklad nájsť vhodný ekvivalent viacslovného spojenia: *make informed environmental choice*, ktoré sa vyskytuje v Aarhuskom dohovore; porovnáme anglickú verziu s prekladom do slovenského, českého, švédskeho, nemeckého, francúzskeho a talianskeho jazyka:

– *Noting the importance of adequate product information being provided to consumers to enable them to make informed environmental choices.*

– *Povšimnúc si dôležitosť zodpovedajúcich informácií o výrobkoch, ktoré sú poskytované spotrebiteľom, aby sa mohli na ich základe rozhodovať pre možnosti šetrnejšie k životnému prostrediu.*

⁴ Froněk, Josef – Mokráň, Pavel: Rozsiahly prehľadný anglicko-slovenský slovník. Bratislava: Nová práca 2006. ISBN 80-88929-80-6

⁵ <http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do?method=load>

– Připomínají, že je důležité poskytovat přiměřené informace o výrobcích spotřebitelům tak, aby se mohli kvalifikovaně rozhodovat pro environmentálně šetrnější alternativy.

– Som anser att det är viktigt att konsumenterna får tillfredsställande produktinformation så att de kan göra välgrundade miljöval.

– In Kenntnis der Wichtigkeit, den Verbrauchern geeignete Produktinformationen zu geben, damit sie eine sachkundige, am Umweltschutz orientierte Auswahl treffen können.

– Notant qu'il est important d'informer convenablement les consommateurs sur les produits pour leur permettre de faire des choix écologiques en toute connaissance de cause.

– Constatando l'importanza di fornire ai consumatori una corretta informazione sui prodotti, per consentire loro di compiere scelte ambientali consapevoli.

V slovenskej aj českej verzii je pozoruhodné použitie adjektíva *šetrnejší*, ktoré podľa českých odborníkov má nielen zdôrazniť relatívnosť požiadavky na zohľadňovanie stavu vývoja techniky, ale aj obmedziť oprávnené výhrady, že prakticky nijaké technológie nie sú „ekologicky neškodné alebo šetrné“, sú iba o niečo šetrnejšie ako tie predchádzajúce.

environmental impact assessment directive

Toto spojenie sme si vybrali ako negatívny príklad nedostatočnej spoľahlivosti slovníkov a glosárov, ktoré majú prekladatelia environmentálnych textov k dispozícii.

slovensky	<i>smernica na posúdenie ekologického dopadu</i>
česky	<i>směrnice o posuzování vlivů na životní prostředí</i>
francúzsky	<i>directive concernant l'évaluation des effets sur l'environnement</i>
nemecky	<i>Richtlinie über die Umweltverträglichkeitsprüfung</i>
nórsky	<i>direktiv om miljøkonsekvensvurdering</i>
švédsky	<i>direktivet om miljökonsekvensbedomning</i>
taliansky	<i>direttiva sulla valutazione dell'impatto ambientale</i>

Treba poznamenať, že slovenský ekvivalent tohto termínu uvádzaný v slovníku Európskej environmentálnej agentúry nie je správny (vyskytuje

sa v ňom nespisovné slovo *dopad*) a nezhoduje sa s oficiálne prijatým a používaným prekladom, ktorý znie *smernica o posudzovaní vplyvov na životné prostredie*.

Jedným z veľmi frekventovaných anglicizmov v slovenčine je už celkom zdomácnené slovo *manažment*. V environmentálnej terminológii sa často vyskytuje ako súčasť viacslovných pomenovaní, napr. *landscape management*, *waste management*, *risk management* či *environmental management*. Porovnáme preklad týchto termínov v rozličných jazykoch EÚ, aby sme zistili, či sa zachováva v pôvodnej, resp. adaptovanej podobe, alebo je preložené.

landscape management

slovensky	<i>obhospodarovanie krajiny</i>
česky	<i>hospodaření v krajině</i>
francúzsky	<i>gestion du paysage</i>
nemecky	<i>Landschaftspflege</i>
nórsky	<i>landskapsforvaltning</i>
švédsky	<i>naturvårdsförvaltning</i>
taliany	<i>gestione del paesaggio</i>

Ako vyplýva z porovnania prekladových ekvivalentov termínu *landscape management*, nie je riešenie v jednotlivých jazykoch uniformné a je zaujímavé, že ani jeden z porovnávaných jazykov neponecháva lexému *management* v pôvodnej forme.

waste management

slovensky	<i>odpadové hospodárstvo</i>
česky	<i>1. nakládání s odpady; 2. hospodářství odpadové</i>
francúzsky	<i>gestion des déchets</i>
nemecky	<i>Abfallwirtschaft</i>
nórsky	<i>avfallshantering</i>
švédsky	<i>avfallsstyring</i>
taliany	<i>gestione dei rifiuti</i>

Aj pri tomto termíne sú prekladové ekvivalenty v jednotlivých jazykoch odlišné: lexéma *management*, onomaziologický základ termínu, sa prekla-

dá ako *hospodárstvo* (sl.), *nakládání* (čes.), *gestion* (fr.), *Wirtschaft* (nem.), *hantering* (nór.), *styring* (šv.), *gestione* (tal.).

risk management

slovensky	<i>riadenie rizík</i>
česky	<i>řízení rizik</i>
francúzsky	<i>gestion du risque</i>
nemecky	<i>Risikomanagement</i>
nórsky	<i>Risikostyring</i>
švédsky	<i>Riskhantering</i>
taliancky	<i>gestione del rischio</i>

Komparácia prekladových ekvivalentov binomického spojenia *risk management* opätovne ukazuje, že lexéma *management* sa vo väčšine jazykov prekladá domácimi jazykovými prostriedkami ako *gestion* (fr.), *styring* (nór.), *hantering* (šv.), *gestione* (tal.), ale v nemčine je už *Management*.

environmental management

slovensky	<i>environmentálny manažment</i>
česky	<i>management environmentální</i>
francúzsky	<i>management environnemental</i>
nemecky	<i>Umweltmanagement</i>
nórsky	<i>miljøforvaltning</i>
švédsky	<i>miljöstyrning</i>
taliancky	<i>gestione ambientale</i>

Z porovnania ekvivalentov v rôznych jazykoch vidíme, že kým niektoré jazyky ponechávajú výraz *management* (v slovenčine v adaptovanej podobe *manažment*), iné ho preložili domácimi jazykovými prostriedkami s významom „riadenie, správa, spravovanie“. Český ekvivalent uvádzaný v slovníku Európskej environmentálnej agentúry sa líši od riešenia, ktoré uplatnili P. Křivka a J. Růžička vo svojom slovníku *Ekologie a ochrana životního prostředí*, keď termín *environmental management* prekladajú ako *starostlivost' o životné prostředí*. V súčasnosti sa začína zavádzať pre riadenie aj termín *governance*, resp. *environmental governance* s významom „dobré spravovanie“.

Porovnali sme štyri binomické termíny a dospeli sme k poznatku, že slovo *management* v spojeniach *landscape management*, *waste management*, *risk management* a *environmental management* sa do slovenčiny prekladá rozličným spôsobom: ako *hospodárstvo*, *obhospodarovanie*, *riadenie* a *manažment*. V odborných pomenovaniach, ktoré vznikli neskôr, sa už zvyčajne ponecháva lexéma *manažment*, napr. *manažment krajiny*, *manažment chránených území*, *manažment povodí* či *manažment záplav a znečistenia*. Táto skutočnosť svedčí o silnejúcej tendencii k internacionalizácii a schematizácii.

sustainable development

slovensky	<i>trvalo udržateľný rozvoj</i>
česky	<i>rozvoj udržateľný</i>
francúzsky	<i>développement durable</i>
nemecky	<i>Nachhaltige Entwicklung</i>
nórsky	<i>bærekraftig utvikling</i>
švédsky	<i>hållbar utveckling</i>
taliancky	<i>sviluppo sostenibile</i>

Jeden z kľúčových termínov v environmentalistike sa v slovenčine presadil v znení *trvalo udržateľný rozvoj*. Podľa niektorých odborníkov je v tomto názve inherentný rozpor, keďže podľa nich rozvoj nemôže byť udržateľný a už vôbec nie trvalo udržateľný, preto uprednostňujú pomenovanie *udržateľný rozvoj* a novšie *udržateľnosť rozvoja*. Internetový vyhľadávač Google našiel spojenie *trvalo udržateľný rozvoj* 193 000-krát, kým *udržateľný rozvoj* iba 47 000 krát, čo svedčí o zaužívanosti termínu v prvej podobe. Keďže termín *trvalo udržateľný rozvoj* je pomerne dlhý, začala sa používať skratka *TUR*. V angličtine sa s akronymom *SD (sustainable development)* nestretávame s výnimkou textov, ktoré sa do angličtiny prekladajú zo slovenčiny.

land use

Termín *land use* patrí k tým pomenovaniam, ktoré majú viacero variantov.

slovensky	1. využívanie pôdy; 2. využitie územia
česky	využití půdy
francúzsky	<i>affectation des sols</i>
nemecky	1. Landnutzung; 2. Flächennutzung
nórsky	<i>arealbruk</i>
švédsky	<i>markanvändning</i>
taliansky	<i>uso del territorio</i>

Z komparácie ekvivalentov vo vybraných jazykoch vyplýva rozličné chápanie anglického pojmu *land*: ako *sol* (fr.) – pôda, *mark* (šv.) – pôda, *territorio* (tal.) – územie, *areal* (nór.) – územie. V slovenčine a nemčine sa výraz *land* chápe v obidvoch týchto významoch. Do slovenčiny sa slovo *land* niekedy prekladá aj ako *krajina*.

V slovenských textoch súvisiacich so životným prostredím sme našli rozličné ekvivalenty binomického termínu *land use*: *využite pôdy*, *využitie územia*, *využitie zeme*, *využívanie krajiny*.

Zamieňanie pojmu *využitie krajiny* a *využitie zeme* môže súvisieť s nahrádzaním krajiny poľnohospodárskou pôdou, ktorá predstavuje jej základný zdroj. Pôvodný termín *land use* však znamená viac ako len využívanie zeme – pôdy. Svedčí o tom viacero definícií, kde sa *land* chápe práve ako „krajina“ – „*land* je plocha zemského povrchu...“; „*Land* je povrch zeme spolu s vegetačnou pokrývkou, objektmi vytvorenými človekom a vodnými plochami (vnútrozemskými a morskými)“ (EEA 1999).

Podľa I. S. Zonnevelde je slovo *land* synonymom výrazu *landscape* a je výsledkom interakcií jednotlivých komponentov, ako sú horniny, ovzdušie, reliéf, vodstvo, pôda, flóra, fauna a objekty vytvorené človekom (Feranec, s. 16 – 17).

land cover

slovensky	1. aktuálne využívanie pôdy; 2. pokrytie krajiny
česky	1. půdní pokryv; 2. pokryv krajiny
francúzsky	1. occupation des terres; 2. couverture spatiale
nemecky	1. Bodenbedeckung; 2. Landbedeckung
nórsky	<i>arealdekke</i>
švédsky	1. landtäcke; 2. land-cover
taliansky	<i>copertura del suolo</i>

Správny slovenský ekvivalent anglického termínu *land cover* je *krajinná pokrývka* (J. Feranec a J. O’ahel, 2001). Tento termín sa prijal po konzultáciách s pracovníkmi Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, ktorí mali výhrady proti obsahovej korektnosti predchádzajúceho ekvivalentu *krajinný kryt*. Z dvoch možností – *krajinná pokrývka* alebo *krajinný pokrov* – si odborníci zvolili termín *krajinná pokrývka*, vychádzajúc z často používaného označenia *vegetačná pokrývka* (aj keď v 3. zv. Slovníka slovenského jazyka z r. 1963 sa nachádzajú aj termíny *ľadový pokrov*, *sprašový pokrov*). Pod spojením *krajinná pokrývka* sa rozumie „určitá trojrozmerná vrstva krajiny, ktorá predstavuje najvrchnejšiu (viditeľnú) vrstvu krajinskej sféry“. Termíny *aktuálne využívanie pôdy* a *pokrytie krajiny* uvedené v slovníku EEA zrejme sa nekonzultovali s odborníkmi a sú, žiaľ, nesprávne.

policy

Zdá sa, že tento termín, ktorý podľa slovníka (Fronek – Mokrání, 2006) slúži na vyjadrenie významov „politika, koncepcia, stratégia, orientácia, politika“ sa napriek výhradám lingvistov a anglistov presadil ako *politika*, a to tak v slovenčine, ako aj v ostatných jazykoch EÚ. Na porovnanie slovník EEA uvádza takéto ekvivalenty:

slovensky	<i>politika</i>
česky	<i>politika</i>
francúzsky	<i>politique</i>
nemecky	<i>Politik</i>
nórsky	<i>politik (strategi)</i>
švédsky	<i>politik; policy; strategi</i>
taliany	<i>politica gestionale</i>

Pozoruhodné je, že v mnohých prekladoch dohovorov, ktoré vznikli dávnejšie, sa tento výraz prekladá, a to v slovenčine aj v iných jazykoch členských štátov EÚ. Napríklad v Dohovore o krajine sa v slovenskom preklade dôsledne používa výraz *koncepcia*, resp. *krajinná koncepcia*. Vo švédčine je v tomto dohovore ekvivalentom výrazu *policies* pomenovanie *riktlinjer (stratégie, hlavné princípy)*. V Aarhuskom dohovore sa už v jeho slovenskej verzii stretávame s termínom *politiky*. Vo švédskom preklade Aarhuského

dohovoru sa používa rovnako ako v Dohovore o krajine výraz *riktlinjer* (vo všetkých ostatných porovnávaných jazykoch sú to *politiky* v pluráli, písané v súlade s ortografickými pravidlami daného jazyka ako *politiche*, *politiques* a pod.)

Zhrnutie

Z nášho výskumu, z ktorého sme v tomto texte uviedli niektoré zistenia, vyplýva, že spomedzi prekladateľských postupov sa najčastejšie využíva kalkovanie, pri ktorom v niektorých prípadoch môže dochádzať k transpozícii, čiže zmene slovnodruhových alebo vetnočlenských kategórií. Postup modulácie sme pri analýze korpusu nezaznamenali, z čoho však ešte nemožno usudzovať, že sa pri preklade environmentálnych textov nevyskytuje. Na to, aby sme mohli vysloviť platné závery, bol by potrebný oveľa rozsiahlejší a dôkladnejší výskum. Prekladateľský postup modulácie sa prejavuje v rozdielnom obsahu a rozsahu významov jazykových znakov, napr. *aqueous rock* sa prekladá ako *sedimentárna hornina uložená vo vodnom prostredí*. Ide tu v podstate o vytvorenie nového pomenovania pojmu v cieľovom jazyku na základe využitia logického spektra pojmu, pri ktorom je zvyčajne potrebná spolupráca odborníka v danom odbore a jazykovedca. Súčasné tendencie však naznačujú, že vývoj v tvorbe termínov je väčšmi naklonený internacionálnosti, čiže preberaniu termínov. Za týmto preferovaným riešením vidíme spôsob práce prekladateľov v inštitúciách EÚ a požiadavky vyplývajúce z procesu pripomienkovania textov preložených dokumentov, kde je oveľa praktickejšie a pohodlnejšie, ak sa vo všetkých jazykoch členských štátov používajú rovnaké termíny odlišujúce sa iba pravopisom a morfológickými znakmi. Toto riešenie nemusí však byť ideálne z hľadiska významovej priezračnosti/motivovanosti.

LITERATÚRA

Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. 19 s.

ELIÁŠ, Pavol: Ochrana biodiverzity (Terminologický slovník). Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita 2000. 74 s. ISBN 80-7137-680-9.

Európsky dohovor o krajine (European Landscape Convention, Florencia, 2000). 9 s.

FERANEC, Ján – OŤAHEL, Ján: Krajinná pokrývka Slovenska. Bratislava: Veda 2001. 122 s. ISBN 80-224-0663-5.

HAIJKOVÁ, Augustína: Slovenská a anglická terminológia EÚ – prekladateľské postupy. In: Odborný preklad 1., účelová publikácia Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry. Bratislava: AnaPress 2005, s. 13 – 26. ISBN 80-89137-08-3.

Hodnotenie integrácie environmentálnej problematiky do poľnohospodárskej politiky EÚ. 4 s. (EEA Briefings, 1/ 2006)

<http://www.seps.sk/zp/casopisy/zp/2001/zp6/ruzicka.htm>

KŘÍVKA, Pavel – RŮŽIČKA, Jiří: Ekologie a ochrana životního prostředí. Odborný slovník anglicko-český a česko-anglický. Praha: Loxia 1999. 98 s.

LISICKÝ, Mikuláš: Ekosozológia, Úvod do problematiky. Bratislava: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského 1996. 82 s. ISBN 80-967682-0-4.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky: materiál schválený uznesením vlády č. 660 z 31. júla 2006. Časť 2.5 Starostlivosť o životné prostredie. 3 s.

RUŽIČKA, Milan: Trvalá udržateľnosť mýtov, ilúzií a fetišov. In: Životné prostredie, 2001, roč. 35, č. 6, s. 299 – 300. [cit. 2006-10-18] Dostupné na internete:

<http://www.seps.sk/zp/casopisy/zp/2001/zp6/ruzicka.htm>

ŠALING, Samo a kol.: Veľký slovník cudzích slov. Bratislava: Samo 2000. 1327 s. ISBN 80-967524-6-4.

Dysfunkcia a disfunkcia

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Jednou z opakujúcich sa otázok, s ktorými sa používatelia slovenského jazyka obracajú na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, je v súčasnosti písanie slov *dysfunkcia* a *disfunkcia* a pravopis spojenia *dysfunkčná*, resp. *disfunkčná rodina*. Opytujúci sa sťažujú, že im súčasné lexicografické spracovanie týchto slov v slovenských jazykových príručkách neposkytuje kľúč na výber správnej pravopisnej podoby. V slovnej zásobe spisovnej slovenčiny máme slová cudzieho pôvodu s gréckou predponou *dys-*, resp. *dyz-*, ktorá je väčšinou nositeľom významu „nesprávny, porušený, chybný, sťažený, zlý“. V lekárskej terminológii, v psychológii a v špeciálnej pedagogike sa napríklad cudzími slovami s predponou *dys-* (*dyz-*) pomenúvajú rozličné poruchy, ako *dyslexia* (porucha čítania), *dysfónia* (hlasová porucha), *dysgrafia* (porucha písania), *dyspepsia* (porucha trávenia), *dysfágia* (sťažené prehĺtanie), *dysfória* (porucha nálady), *dysgeuzia* (porucha vnímania chuti), *dys hormonóza* (nedokonalá tvorba hormónov alebo ne-

správne vylučovanie hormónov), *dyskalkúlia* (porucha počítania), *dyskinéza* (porucha pohybovej činnosti), *dysmélia* (porucha tvorby svalstva), *dyzestézia* (porucha zmyslového vnímania, citlivosti), *dyzdipsia* (porucha v pocitovaní smädu) či *dyzortografia* (porucha schopnosti zvládnuť pravopisné písanie). Na druhej strane predponou *dis-*, ktorá je latinského pôvodu, sa vyjadruje väčšinou „zápor, opak, protiklad, rozpor, nesúlad, nezhoda, absencia“ v slovách ako *disfemizmus* (vulgarizmus, opak eufemizmu), *disharmónia* (absencia harmónie, nezhoda), *diskontinuita* (absencia continuity), *diskulpácia* (zbavenie viny; z lat. *culpa* = vina), *diskvalifikácia* (zbavenie kvalifikácie, ale aj neuznanie pretekov), *disonancia* (nesúzvuk, nesúlad), *disparátnosť/ disparita* (nerovnosť, rozdielnosť), *disproporcja* (nepomer).

Hoci odlišnosť vo významoch vyjadrovaných predponu *dys-/dyz-* na jednej strane a predponou *dis-* na druhej strane je niekedy nezreteľná, všetky uvedené slová majú v rámci odbornej terminológie ustálený pravopis a aj v súčasných slovenských lexikografických príručkách sa uvádzajú iba v jednej (rovnakej) podobe. Výnimkou sú slová *dysfunkcia* a *disfunkcia*. Obe nájdeme v Pravidlách slovenského pravopisu i v slovenských slovníkoch cudzích slov, ako aj v prvom zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006). Podľa súčasného lexikografického spracovania slov *dysfunkcia* a *disfunkcia* v jednotlivých príručkách nejde o dvojtvar, ale každé z týchto zvukových homonym tvorí samostatné heslo. Na druhej strane sa však významy uvádzané pri jednotlivých slovách podobajú až prekrývajú. V Slovníku súčasného slovenského jazyka sa na s. 853 pri slove *dysfunkcia* <gr. + lat.> lek. uvádza význam „narušenie, porucha funkcie, činnosti orgánu“ doložený exemplifikáciami *neurovegetatívna, motorická dysfunkcia; erektilná, sexuálna dysfunkcia; špecifická vývinová dysfunkcia; dysfunkcia žliaz s vonkajšou sekréciou; deti s ľahkými mozgovými dysfunkciami*. Pri slove *disfunkcia* (s. 646) <lat.> sa uvádza význam „činnosť hodnotená z hľadiska celku ako nežiaduca; narušená činnosť nejakého prvku systému“ a synonymá *disfunkčnosť, nefunkčnosť*. Pri hesle nájdeme exemplifikácie *disfunkcia komunikácie, disfunkcia politického aparátu; nárast sociálnych disfunkcií; vzrastá riziko disfunkcie počítačového servera*. V tomto slovníku sa uvádza ako samostatné heslo aj synonymum slova *disfunkcia* – *disfunkčnosť*, a to s významom „narušenie normálnej činnosti nejakého prvku, celku, systému“, a exemplifikácie: *systémová disfunkčnosť; disfunkčnosť rodiny, disfunkčnosť systému sociálnej ochrany; disfunkčnosť*

formálneho rozhodnutia, ustanovenia; disfunkčnosť regionálneho trhu práce. Významy uvádzané v Slovníku súčasného slovenského jazyka „narušenie, porucha funkcie“ (pri slove *dysfunkcia*) a „narušená činnosť nejakého prvku systému“, resp. „narušenie normálnej činnosti“ (pri slovách *disfunkcia* a *disfunkčnosť*) sú v podstate totožné a ešte zreteľnejšie sa prelínajú významy prídavných mien *dysfunkčný* – „ktorý má narušenú funkciu, nefunkčný“ a *disfunkčný* – „nemajúci tú funkciu, ktorá je pre daný prvok, systém príznačná, nefunkčný“. Pri prídavnom mene *dysfunkčný* sa medzi exemplifikáciami uvádza spojenie *dysfunkčná rodina* a pri prídavnom mene *disfunkčný* nájdeme spojenie *deti z disfunkčného rodinného prostredia*. Blízkosť významov slov *disfunkcia* a *dysfunkcia* sa odráža aj v ich spracovaní v slovenských slovníkoch cudzích slov, kde sa pri jednom heslovom slove a jeho význame odkazuje na druhé heslové slovo a naopak.

Ak sa pozrieme na používanie podstatných mien *disfunkcia*, *dysfunkcia* a prídavných mien *disfunkčný* a *dysfunkčný* v súčasnej jazykovej praxi, rozkolísanosť pravopisných podôb v konkrétnych významoch, ktorú naznačuje aj ich lexikografické spracovanie, sa naplno prejavuje nielen v bežnej internetovej komunikácii a v publicistike, ale aj v odborných textoch. Popri novších termínoch, ako sú napríklad v sociológii pomenovania *disfunkčnosť/dysfunkčnosť rodiny* alebo *disfunkčná/dysfunkčná rodina*, stretávame sa s variantnosťou aj v pravopise lekárskeho termínu ako *erektilná dysfunkcia/disfunkcia* či *dysfunkcia/disfunkcia žľníka*, čo je dosť prekvapujúce vzhľadom na existujúcu tradíciu a jednotné spracovanie v lexikografických príručkách. Hlavný dôvod rozkolísanosti pravopisu týchto spojení vidíme v tom, že ešte v nedávnej minulosti sa v slovenčine používalo iba slovo *dysfunkcia* s významom „porušenie normálnej funkcie (činnosti) orgánu“. Takto je spracované slovo *dysfunkcia* v 1. zväzku Slovníka slovenského jazyka (1959) a v Slovníku cudzích slov z roku 1979 sa pri prídavnom mene *dysfunkčný* uvádzajú významy „majúci porušenú funkciu“ aj „nemajúci funkciu; nefunkčný“. Predpokladáme, že podoba *disfunkcia* s mäkkým *i* sa do slovenčiny nedostala ako prevzatie z iného jazyka, ale utvorila sa analogicky s inými slovami na *dis-* na základe významu tejto predpony (pričom, pravda, mohli zohrať určitú úlohu aj iné jazyky, lebo podobný stav existuje napríklad v angličtine, kde sa v lexikografických príručkách uvádza iba slovo *dysfunction*, ale v jazykovej praxi sa používa aj podoba *disfunction* s mäkkým *i*, ktorá sa v niektorých slovníkoch charakterizuje ako

zriedkavejšia obdoba slova *dysfunction*, a s podobami *dysfunkce* i *disfunkce* sa v spojeniach s rovnakým významom stretávame aj v češtine). Používateľom slovenského jazyka, ktorí sa obracajú na jazykovú poradňu, radíme, aby vychádzali z významov predpôn *dys-* a *dis-* a aby rodinu s narušenou funkciou nazývali *dysfunkčná rodina*. Spojenie *disfunkčná rodina* by bolo náležité pri pomenovaní *nefungujúcej (nefunkčnej) rodiny*. V skutočnosti sa však väčšina používateľov slovenčiny pri písaní slov *dysfunkcia/disfunkcia* a odvodených prídavných mien neorientuje podľa toho, ktorá z predpôn *dys-* a *dis-* lepšie vyjadruje daný význam (navyše významové odtienky sú často zanedbateľné), ale opiera sa o existujúcu spisbu v danej oblasti. V jazykovej praxi sa teda slová *dysfunkcia* a *disfunkcia* na rozdiel od súčasného lexikografického spracovania nepoužívajú ako dve významovo odlišné pomenovania dvoch pojmov, ale ako dva pravopisné varianty jedného pomenovania zaužívané v rozličných vedných a spoločenských odboroch; v lekárskej či v psychologicko-terminológii a v špeciálnej pedagogike možno hovoriť o ustálenosti predpony *dys-* v súlade s pomenovaniami rozličných porúch činnosti orgánov, ale v sociológii, v publicistike a v technických odboroch, v ktorých sa tento výraz začal používať neskôr, je frekventovanejší pravopisný variant s predponou *dis-*. Na druhej strane existencia slova *disfunkcia* v slovenčine a nejasné významové hranice medzi slovami *dysfunkcia* a *disfunkcia* narúšajú aj existujúcu normu v lekárskej a v psychologicko-terminológii, v ktorej sa čoraz častejšie používa aj podoba s predponou *dis-*. Vychádzajúc zo súčasného stavu, zastávame názor, že lexikografické spracovanie slov *dysfunkcia/disfunkcia* a *dysfunkčný/disfunkčný* by v budúcnosti malo rešpektovať významovú unifikáciu zvukových homónym *dysfunkcia* a *disfunkcia* a uvádzať ich v rámci jedného hesla ako pravopisné varianty s rovnakým významom.

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2000. 592 s.

Slovník cudzích slov. M. Ivanová-Šalingová – Z. Maníková. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 944 s.

Slovník slovenského jazyka. 1. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 815 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (20)

RUDOLF KRAJČOVIČ

kalša, f. p. hes. *kaluža*.

kaluža, f. mláka, plocha stojacej vody zanesenej blatom, prípad. bari-
na zarastená vodným alebo lužným rastlinstvom (psl. *kaluža*, sloven. *ka-
luža*, *kaluž*, čes. *kaluž*, poľ. *kaluża*, srb., chorv. *kaljuža*, *kaljuga* atď.).
– *Kalasamezow* 1336, *Kalwsa* 1419, *Kaluzsa* 1773, *Kalussa* 1808, *Kaluža*
1927, dnes *Kaluža*, obv. Michalovce; názov podľa plochy stojacej zabah-
nenej vody, podľa mlák, barín v chotári neďaleko pôv. osady (porov. v ma-
ďar. zázname *mező* pole); reálnosť výkladu potvrdzuje názov susednej
obce *Zalužice* a obce *Veľké Zalužice*, pôv. *Zálužská* (*Zaluska* 1249), dnes
časť obce *Zalužice*, od slova *luh* lužný les, les na zamokrenom mieste (viac
v hes. *luža*). – *Calysa* 1247, *Kalsa* 1410, *Kalosa* 1427, *Also Kalosa* 1458,
dnes *Nižná Kaloša*, časť obce *Kaloša*, obv. Šafárikovo. – *Kalosa*, *Kalasa*
1427, *Felsew Kalosa* (1458), dnes *Vyšná Kaloša*, časť obce *Kaloša*, obv.
Šafárikovo; pôv. *Kaluža*, názov motivovaný kalužami, plochami stojatých
zabahnených vôd v blízkosti založenej osady; hist. záznamy sú úrad. zázna-
my maďar. názvu *Kalosa* z domáceho sloven. názvu *Kaluža* (zmenou *ž* na *š*
a upravením slabík); maďar. názov sa zaužíval aj v sloven. prostredí s novší-
mi orientač. prívl. *Vyšná* a *Nižná* podľa polohy obcí.

Od apel. *kaluža* možno vyložiť aj názov obce *Kalša*, obv. Košice-okolie
(s dokl. *Kolse* 1270, *Kalsa* 1327, *Kalsa* 1332, *Kalssa* 1808), so stmaďar.
zmenami *ž* na *š* (porov. maďar. názov *Kalosa*, t. j. *Kaloša* zo sloven. názvu
Kaluža) a skrátением *Kaluša* na *Kalša* (porov. dokl. *Kalsa* z r. 1410, dnes
Nižná Kaloša), no vzhľadom na slovin. názov *Kalše* (p. St. SJ II. s lit.) ná-
zov možno vyložiť aj od hist. alebo toponym. apel. *kalša* utvoreného od

slova *kal* (p. hes. *kal*) hist. príp. *-ša* ako v slove *skryša* (v srb., chorv. *daša* dávajúci, *platiša* platiaci a i., Skok I., II., z os. mien porov. sloven. *Stojša*, srb., chorv. *Ivša* a pod.); apel. *kalša* malo by teda význam totožný, aký má apel. *kaluža*, čiže plocha stojatej vody zakalenej blatom či hustým kalom.

kameň, m. tvrdý nerast, ktorý sa spracovaný používal na stavby pevností, hradov, panských obydlí, prípad. na výrobu úžitkových predmetov, mlynských kameňov a pod. (psl. *kamy*, gen. *kamene*, sloven. *kameň*, čes. *kámen*, poľ. *kamiień*, srb., chorv. *kam*, *kamen* atď.). – *Camend* 1183, *Kemend* 1295, *Kemend* 1773, *Kamendín* 1808, dnes *Kamenín*, obv. Nové Zámky; pôv. *Kameň* (v maďar. záznamoch s maďar. zdrob. príp. *-d*); názov motivovaný plochou drobného kameňa alebo roztrúsených tvrdých hornín pri brehoch dolného toku rieky Hron, pri ktorom obec vznikla; výklad potvrdzujú maďar. názvy blízkych obcí pri brehoch Hrona *Kőhid* (od *kő* kameň, *hid* most) a *Kövesd* (od *köves* kamenný so zdrob. príp. *-d*), dnes *Kamenný Most* a *Kamenica nad Hronom*. – *Wereskew* 1354, *Cherweny Kamen* 1484, *Čerwenj Kamen* 1773, dnes *Červený Kameň*, obv. Považská Bystrica; podobne maďar. názov *Vöröskő* (*Wereskew* 1354) od *vörös* červený a *kő* kameň. – *Keykkw* 1290, *Modry Kamen* 1786, dnes *Modrý Kameň*, obv. *Velký Krtíš* (maďar. *Kékkő*, od *kék* modrý a *kő* kameň, hrad z kameňa), od *kameň*, prenes. hrad z kameňa alebo hrad na skalnom brale s prívl. *modrý*, zrejme od modrastého či belasého sfarbenia múrov hradných stavieb najmä v snežnej žiare, prípad. aj hradného brala, na ktorom hrad postavili.

Kameňane, pl. ľud. živý názov osadníkov s príbytkami pri hrade z kameňa na skalnom brale, prípad. pri ploche kameňa pri brehoch rieky Turiec v Gemeri. – *Key* 1243, *castrum Kuy* 1318, *castrum Kewy a. n. Rakos* 1470, *Kamenany* 1565, *Kamenany* 1773, dnes *Kameňany*, obv. Revúca; názov motivovaný hradom vystavaným z kameňa, v ktorého blízkosti obec vznikla, pričom na ustálenie názvu sa mohla pričiniť aj plocha kameňa a vápenca pozdĺž brehov rieky Turiec v Gemeri; reálnosť výkladu potvrdzujú záznamy o hrade z kameňa (*castrum Kuy* 1318, *castrum Key* 1470, od maďar. *kő*, *kőv*- kamenný a lat. *castrum* hrad); záznam z r. 1470 naznačuje, že hrad v stredoveku mal aj paral. názov *Rákoš*, ten od hist. apel. *rákoš* miesto snehu, podľa hist. údajov snehu gemer. hradného panstva (VSO II.).

kamenec, m. menší útvar kamennej horniny, skalnatý terén, terén pokrytý kamením (od *kameň* zdrob. príp. alebo príp. miesta *-ec* ako v slovách *kopec*, *koterec*); p. hes. *kameň*. – *Kemenech* 1419, *Horny Kamenech* 1773,

dnes *Horný Kamenec*, časť obce *Kamenec pod Vtáčnikom*, obv. Prievidza. – *Also Kemenez* 1518, *Dolny Kamenec* 1773, dnes *Dolný Kamenec*, časť obce *Kamenec pod Vtáčnikom*, obv. Prievidza; názov podľa miesta výskytu tvrdých hornín alebo podľa plochy pokrytej drobným kamením v blízkosti založenej osady, prípad. podľa menších obydlí postavených z upravených kameňov; motiváciou mohli byť všetky spomenuté prírodné úkazy, a to vzhľadom na to, že chotár obce je vysokohorský (s n. v. 262 – 1346 m) miestami so skalnatým povrchom, výskytom hornín sopečného pôvodu vhodných na stavby a pod. (VSO II.).

kamenica, f. terén s výskytom tvrdých hornín, prípad. menšie obydlia z upraveného kameňa (od *kameň* zdrob. príp. alebo príp. miesta *-ica* ako v slovách *ulica*, *pivnica*; p. hes. *kameň*. – *Alsow Kamenche* 1427, *Kemencze* 1430, *Nisna Kamenicza* 1773, dnes *Nižná Kamenica*, obv. Košice-okolie. – *Felsow Kamenche* 1427, *Kemenche* 1430, *Wissná Kamenicza* 1786, dnes *Vyšná Kamenica*, obv. Košice-okolie; názvy podľa plôch výskytu kamenistého terénu v blízkosti založených osád, pôvodne so spoločným názvom *Kamenica* s protikladnými orientač. prívl. podľa polohy *Nižná* a *Vyšná*. – *Tharkveley* 1248, *Thorkw* 1281, *Kamenicza* 1773, *Kamenica* 1808, dnes *Kamenica*, obv. Prešov; obec vznikla pri kráľ. hrade *Kamenica* (t. j. hrad z kameňa, kamenný hrad), podľa ktorého má v sloven. prostredí názov *Kamenica*, úrad. maďar. *Tárkő* (1281) vo voľnom prekl. otvorený, nie uzavretý hrad (od maďar. *tár* otvoriť a *kő* kameň, hrad z kameňa).

Kameničane, pl. živý ľud. názov obyvateľov s príbytkami pri kamenistom teréne, pri priestore pokrytom drobným kamením a pod. (od *Kamenica* obyvat. príp. *-'ane*). – *Kemenchen* 1193, *Kemenche* 1324, *Kameniczán* 1379, *Kamenichan* 1467, *Kameničany* 1808, dnes *Kameničany*, obv. Ilava; názov motivovaný kamenistým terénom v blízkosti založenej osady, pričom k motivácii mohli prispieť aj príbytky, prípad. hosp. budovy tradične stavane z upraveného kameňa; p. hes. *kameň*, *kamenica*.

kamenný, -á, -é, adj., niečo z kameňa, niečo vyrobené, postavené z kameňa alebo kamenný prírodný úkaz (od slova *kameň* adj. príp. *-ný*). – *Kewporuba* 1511, *Kamenna Poruba* 1598, *Kamen Poruba* 1773, *Kamenná Poruba* 1808, dnes *Kamenná Poruba*, obv. Žilina; v názve adj. má funkciu orientačného prívlastku, zrejme podľa kamenistého povrchu klčoviska, na ktorom obec vznikla; k názvu *Poruba* p. hes. *poruba*.

kamenský, -á, -é, hist. topon. adj. niečo, čo má vzťah ku kameňu, ku kamenistému terénu, ku skalistým bralám a pod., od *kameň* adj. príp. -ský ako v adj. *horský*, *banský* a pod. (srb., chorv. *kamenski*, k názvu *Kamensko* uvádza Skok II. 27, čes. názov *Kamenský dvůr*, TSSČ 252 atď.). – *Nouo Kamenska* 1615, *Kamenské, Klin* 1626, *Zákamenné* alebo *Klin* 1686, *Zakamene* 1773, *Zakammene-Klin* 1808, dnes *Zákamenné*, obv. Dolný Kubín; pôv. *Kamenská* (s lat. prívl. *Novo*, t. j. *Nové*), *Kamenské*; názov motivovaný odkrytými skalnými svahmi vo vysokohorskom chotári s n. v. 680 – 1136 m, obec 700 m); k paral. názvu *Klin* p. hes. *klin*.

kamenka, f., **kamienska**, f. expr. topon. apel. menšia plocha medzi pahorkami so skalnými útvarmi (od koreňa *kameň*-, *kamien*- ako v *kamenný*, *kamienok*, zdrob. príp. -ka ako v slovách *panenka*, *studienka*). – *Kemenche utraque* 1451, *Malá Kamenka* 1773, *Malá Kamenica* 1808, dnes *Kamienska*, obv. Humenné, pôv. *Kamenica* (so zdrob. príp. -ica), neskôr *Kamenka*, *Kamienska* (s novou zdrob. príp. -ka), názov motivovaný plochou bradlového pásma v horskom chotári (s n. v. 210 – 1076 m) neďaleko založenej obce (VSO II.). – *villa Lapidis* 1342, *Kemenyk*, *due Kemenyk* 1408, *Kamienska*, *Stein* 1786, *Kamjonka* 1920, dnes *Kamienska*, obv. Stará Lubovňa; názov podľa terénu s výskytom vápenca, pieskovca, bradlového pásma v horskom chotári (s n. v. 570 – 1014 m) neďaleko pôvodnej osady (VSO II.); výklad potvrdzuje lat. záznam *villa Lapidis* (1342) vo voľnom preklade „osada v kamenistom prostredí“ (lat. *lapis*, gen. *lapidis* kameň) a nem. názvu *Stein* (1780) od *Stein* kameň, kamenný. – Záznamy *Kamionka* pripomínajúce pol. apel. *kamionka* mohli vzniknúť ako úradné názvy v 16. – 18. stor., keď obec bola v zálohe Poľsku (VSO II.).

Názov *Kamienska* bolo by možné vyložiť od názvu rastliny *kamienska* brusnica, prípad. burina rastúca na ruinách (SSN I. 741); v hesle sa dáva prednosť výkladu od koreňa *kamen*-, *kamien*- vzhľadom na najstarší lat. záznam *villa Lapidis* (1342) od *lapis* kameň, ako aj na skalnatý, bradlový ráz chotára.

kán, m. peň po zoťatom alebo spílenom strome, hrubšia časť pňa, prípad. zvyšok koreňa po zoťatí alebo spílení stromu (apel. *kán* je doložený v stredslov. náreč. vo význame „hrubšia časť pňa zoťatého alebo spíleného stromu“, SSN I.); p. hes. *kanianka*.

kanianka, f., **kaňanka**, f. topon. apel. rúbanisko s pňami ponechanými v zemi alebo s vyklčovanými pňami na hromadách (od *kán* zdrob. príp. -ian-

-ka, -an-ka ako v slovách *polianka, písanka*); p. hes. *kán*. – *Kanyanka* 1490, *Kananka, Kanyanka* 1773, *Kaňanka, Kanianka* 1920, dnes *Kanianka*, obv. Prievidza; názov podľa rúbaniska s pňami ponechanými v zemi alebo po ich vyklčovaní nahromadenými v blízkosti založenej osady; výklad potvrdzujú názvy susedných obcí *Poruba* (*Poruba* 1430) od *poruba* výrub lesného porastu a *Seč* (*Zeech* 1275) od *seč* mladý les (viac v hes. *poruba* a *seč*).

kap, f. hist. apel. socha bôžika, modla v pohanskej svätyni pri obetisku (psl. *kapъ* obraz, socha modly, blízke st. slovien. *kapište* pohanská svätýňa, strus., st. ukr. *kapište* pohanská svätýňa s obetiskom, Vas. II. atď.); p. hes. *kapinec*.

kapinec, m., hist. apel. pohanská svätýňa s obrazom alebo so sochou uctievaného bôžika (od slova *kap* príp. miesta -*in-ec* ako v slove *hostinec*); p. hes. *kap*. – *Wruuskap* 1261, *Oroz Kaap alias Alsookaap* 1524, *Dolne Kapincze* 1773, dnes *Dolné Kapince*, časť obce *Kapince*, obv. Hlohovec. – *Haloskap* 1261, *Horne Kapincze* 1773, dnes *Horné Kapince*, časť obce *Kapince*, obv. Hlohovec; pôv. *Kap, Kapinec*, názov motivovaný pohanskou svätýňou s obrazom alebo so soškou pohanského bôžika; pôvod názvu objasňuje hist. orientáč. prívl. *Oros* v zázname z r. 1524, t. j. ruský čiže *kap*, pohanská svätýňa patriaca osadníkom ruského pôvodu; ide tu zrejme o stopu základne vojenskej strážnej posádky z Kyjeva v službách uhorského kráľ. dvora s vlastnou menšou modlitebňou; výklad bližšie objasňuje aj neďaleký názov obce *Biskupová*, ktorú po založení vlastnilo nitrianske biskupstvo (porov. záznam o obci z r. 1326 *villa domini episcopi nitriensis*) s cieľom zamedziť vplyvu spomenutej strážnej základne na okolie, prípadne strážnu družinu získať pre náboženské obrady zaužívané v uhorskej krajine.

kapela, f. zbor hudobníkov pôsobiacich v menších kostoloch, najmä v kaplnkách alebo na panských dvoroch, pri cestách ako zabávači cestujúceho panstva (z lat. *capella*, sloven. *kapela*, čes. *kapela*, poľ. *kapela* atď.); p. hes. *kaplna*.

kaplna, f., **kapľňa**, f. malý kostolík, kaplnka so zborom spevákov bez sprievodu hudby (od slova *kapla* príp. miesta -*na* z -*ňa* zrejme vplyvom zdrob. apel. *kaplnka*, k tvorbe p. hes. *kajňa*); p. hes. *kapela* (sloven. *kaplnka*, v náreč. aj *kapla, kaplička*, čes. *kaple*, poľ. *kaplica* atď.). – *Capulna* 1244, *Capella* 1297, *Kappeln* 1460, *Kaplna* 1808, dnes *Kaplna*, obv. Senec; názov podľa kaplnky pri ceste, kde si cestujúci z vyššej vrstvy mohli pri speve kapely odpočinúť alebo venovať sa rozjímaniu, modlitbám a pod.; obec totiž

vznikla pri mieste, kde sa stretávali cesty smerujúce od juhovýchodu a severovýchodu k Bratislavskému hradu; v blízkosti mal miestnosť aj svetský zbor zabávačov, svedectvo o tom podáva názov susednej obce *Igram*, pôv. *Igrec*, o ktorom je záznam, že je to *villa ioculatorum* (1244, CD II. 115), t. j. obec hráčov, zabávačov; p. hes. *igrec*.

kapuš, m. hist. apel. strážnik pri hraničnej alebo zemskej bráne s povinnosťou z cesty odsúvať alebo na cestu prisúvať pohyblivú zátarasu s cieľom zastaviť povozy, aby sa mohla vykonať ich kontrola (zo stmaďar. *kapus* strážnik pri bráne, dnes vrátnik, v sloven. doložené v 15. stor. v apel. *kapušbaša* veliteľ stráže na bašovom dvore, v 17. stor. *kapuš* i *kapoš* strážca brány, vrátnik HSSJ II. 26, 28); p. hes. *Kapušane*.

Kapušane, pl. živý ľud. názov osadníkov bývajúcich neďaleko pohraničnej strážnej brány, prípadne s povinnosťou starať sa o okolie brány alebo o strážnu posádku pri pohraničnej bráne (od apel. *kapuš* obyvat. príp. -'ane); p. hes. *kapuš*. – *Kapos* 1211, *Kopus* 1284, *Kapossan* 1773, *Velké Kapussany* 1808, dnes *Velké Kapušany*, obv. Michalovce. – *Kyskapos* 1464, *Malé Kapussany* 1808, dnes *Malé Kapušany*, časť obce *Velké Kapušany*, obv. Michalovce; obce sa vyvinuli z jednej osady ľud. nazývanej *Kapušane* (porov. záznamy *Kapos* 1211, *Kyskapos* 1464); obec vznikla v 11. – 12. stor. ako osada strážcov, zrejme strážcov zemskej brány alebo jej okolia (VSO III.). – *Kapy* 1248, *Kapussany* 1773, *Kapussany* 1808, dnes *Kapušany*, obv. Prešov; obec vznikla ako osada strážcov blízkej cesty v službách kráľ. dvora (VSO II.); hist. údaj potvrdzuje výklad názvu; obec vznikla v oblasti stsloven. osídlenia doloženého archeológmi objaveného sídliska z 10. – 11. stor. (VSO II.).

kára, f. trest pokarhaním, pokorením, pokutou, prípad. ujmou na majetku (v sloven. náreč. *kára* pokarhanie, pokuta, trest, čes. *kára*, poľ. *kara* trest, pokuta, srb., chorv. *kar* trest, hana atď.); p. hes. *karný*.

karný, -á, -é, adj. trestný, vynášajúci trest, pokutu (psl. *карънь*, *каръньбъ*, sloven. *kárny* trestný, kárny súd, čes. *kárny*, poľ. *karny* trestný atď.). – *Karna* 1543, *Karna* 1773, *Karna* 1808, *Karné* 1920, dnes *Karná*, obv. Humenné; názov motivovaný miestnou súdnou ustanovizňou poverenou vynášať tresty za previnenie; výklad potvrdzujú názvy blízkych obcí *Žalobín* (*Salaba* 1451) a *Kajňa* (*Kaynya* 1582) utvorené z dobových právnych termínov *žaloba* obvinenie pred súdom a *kajňa* miesto odpykávania si trestu; p. hes. *žaloba* a *kajňa*.

kátať, verb., **kácať**, verb. váľať stromy stínaním, pílením (psl. *katati*, *kačati* z *katjati* psl. zmenou *tj* na *ć*, v sloven. blízke *prekacovať* váľať, v náreč. *kácať*, Kál., čes. *kátiti*, *kaceti* stromy stínať atď.); p. hes. *kátov*.

kátliť, verb. vytvárať dutinu pôsobením vlhka alebo suchého vzduchu, búťľavieť, práchnivieť (v češt. známe apel. *kotla* dutina od slova *kotliť*, Mch., v sloven. náreč. blízke *kotľavý* vyhlodaný, SSN I.; p. hes. *kátlov*, *kátlovec*).

kátlov, -a, -o, hist. men. adj. (od *kátliť* príp. men. adj. alebo topon. príp. -ov miesto porastené vlhkomilnými stromami s búťľavými dutinami; p. hes. *kátlovec*).

kátlovec, m. topon. apel. plochy v chotári porastené zbúťľavenými vrúbami, jedľami a pod. (od *kátliť* príp. miesta -ov-ec ako v názvoch *Jelšovec*, *Tisovec*). – *Kathloch* 1405, *Kathlowcz* 1438, *Kathlowecz* 1508, *Katlowetz*, *Katlowcze* 1773, dnes *Kátlovec*, obv. Trnava; pôv. *Kátlovec*; názov podľa miesta porasteného vlhkomilnými alebo staršími drevinami, najmä vrúbami, lužným lesom, prípad. staršími drevinami, dubmi s búťľavinami a pod.; obec vznikla pri potoku Blava, pri ktorom bol lužný lesný porast, jeho zvyšky sa miestami zachovali (VSO II.), to potvrdzuje výklad názvu.

kátov, -a, -o, hist. men. adj. priestor vyrúbaného lesného porastu (od koreňa *kát-* v slove *kátať* stínať, stínaním váľať stromy, príp. men. adj. alebo topon. príp. -ov); p. hes. *kátať*. – *Kaatho* 1452, *Katow* 1773, dnes *Kátov*, obv. Senica; obec vznikla v strategickom priestore pri brode dôležitej cesty cez rieku Moravu, vzhľadom na to je reálne predpokladať, že lesný porast sa odstraňoval na sprehl'adnenie stráženého miesta, prípad. na získanie dreva potrebného na zhotovenie klád na cestnú pohyblivú prekážku; o odlesnenom okolí brodu svedčí názov blízkej obce, dnes mesta *Holíč* (*Holicz* 1322) od *holý*, bez lesného porastu; o strategickom význame okolia brodu svedectvo podáva hist. maďar. názov *Ujvár* (Wywar 1217), t. j. *Nový hrad*, názov vodného hradu pri Holíči a názov susednej obce *Vrátna* (*Wraterna* 1312), dnes *Vradište*, od *vráta* brána, čiže pohyblivá, otváracia prekážka na ceste pri jej vchode do brodu, prípad. k mýtu (porov. názov *Mýto*, dnes miestnej časti Holíča); uvedené skutočnosti potvrdzujú výklad názvu.

katun, m., **katuň**, m. príbytok obyčajne z dreva, pastierov románskeho pôvodu (najbližšie rumun. apel. *catun*, známe v srb., chorv. *katun*, *vlaski katun* pastiersky príbytok z dreva na lúke, bulh. *katun* pastiersky príbytok podobný drevenej búde a pod., Skok II. 64. – *Katun* 1275, *Kattun* 1294,

Kattuny 1773, *Katúň* 1920, dnes *Katúň*, obv. Levoča; názov motivovaný lúkou, na ktorej stál skromný príbytok z dreva obývaný pastiermi v čase pasenia dobytká, oviec a pod.; realnosť výkladu zvyšuje názov susednej obce, dnes mesta *Spišské Vlachy* (porov. dokl. *Latina Villa* 1270); p. hes. *Vlach*.

SKRATKY

Literatúra: CD I. Codex diplomaticus et epistolaris I. Pripravil R. Marsina. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1971.

Mch. – MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: Academia 1968.

Skok I. – IV. – SKOK, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I. – IV. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti 1971 – 1974.

SSN I. – Slovník slovenských nářečí. I. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994.

St.SJ II. – STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. 2. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum 2004.

TSSČ – Topograficko-statistický slovník Čech. Pripravili J. Orth a Fr. Sládek. Praha: Nakladatel kněhkupectví I. L. Kober 1870.

Vas. I. – IV. – VASMER, Maks: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. I. – IV. Pripravil O. M. Trubačev. Moskva: Izdatel'stvo Progress 1964 – 1973.

VSO I. – III. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. – III. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977 – 1978.

Skratky jazykov: čes., češt. – český, čeština, chorv. – chorvátsky, lat. – latinský, maďar. – maďarský, náreč. – nárečie, poľ. – poľský, psl. – praslovanský, rumun. – rumunský, rus. – ruský, sloven. – slovenský, slovin. – slovinský, srb. – srbský, stmaďar. – staromaďarský, stredoslov. – stredoslovenské nárečie, strus. – staroruský, stsl oven. – starosloviensky, stuktur. – starokrajinský.

Iné skratky: adj. – adiektívum, a i. – a iné, a n. – alio nomine, iným názvom, ináč, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, archeol. – archeologický, dokl. – doklad, expr. – expresívne, f. – femininum, gen. – genitív, hes. – heslo, hist. – historický, hosp. – hospodársky, lit. – literatúra, ľud. – ľudový, ľudovo, m – meter, m. – maskulínium, maďar. – maďarský, men. adj. – menné adjektívum, n. – neutrum, n. v. – nadmorská výška, obv. – obvod, obyvat. – obyvateľský, obyvatelia, orientač. – orientačný, os. meno – osobné meno, p. – pozri, paral. – paralelný, pl. – plurál, porov. – porovnaj, pôv. – pôvodný, prenes. – prenesene, príp. – prípona, prípad. – prípadne, prívl. – prívlastok, r. – rok, v roku, sloven. – slovenský, slovin. – slovinský, stor. – storočie, t. j. – to jest, topon. – toponymický, topon. apel. – toponymické apelatívum, apelatívum vyskytujúce sa iba v miestnom názve, úrad. – úradný, úradne, verb. – verbum, vyd. – vydanie, zdrob. – zdobený, zdobenina.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Niektoré české botanické a zoologické názvy v predpisovnom období slovenčiny

IVETA VALENTOVÁ

Východiskom komunikácie v žánroch verejného styku boli v predpisovnom období slovenčiny geneticky príbuzné aj vzdialené jazyky. Jedným z nich sa prirodzene stala aj čeština, pretože bola zrozumiteľná. Blízky medzijazykový kontakt spôsobil, že niektoré české lexémy prenikli do slovnej zásoby mnohých tematických okruhov, čím do istej miery doplnili a obohatili slovenskú terminológiu.

Najväčšiu skupinu bohemizmov z pramennej základne Historického slovníka slovenského jazyka tvorili pomenovania rastlín a termíny z botaniky. Nachádzajú sa predovšetkým v odborných botanických názvoslovných knihách, ako napr. *Taxa pharmaceutica Posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum, chirurgorum et obstetricum speciali mandato excelsi consilii regii locumtenentialis Hungarici assumta* z r. 1745 od J. J. Torkosa (TT), v herbároch a receptároch alebo odborných a prekladových slovníkoch, ako sú napr. *Vocabularium trium lingvarum* z r. 1678 (VTL), *Kamaldulský slovník* z r. 1763 (KS) a i. Najväčšiu skupinu tvoria české botanické názvy, ktoré sa nejako nezhodujú so slovenským synonymným názvom, napr. *hledik* – papuľka väčšia, *Antirrhinum majus*, *chrpa* – nevädza poľná, *Cyanus cyanus*, *pampeliška* – púpava lekárska, *Taraxacum officinalis*, *podlěštka* – pečeňovník trojlaločný, *Hepatica nobilis*, *snedek* – rastlina z rodu bledavka, *Ornithogalum*, *lupkameň* – rastlina z rodu krtičník, *Scrophularia* a i. Mohli byť prevzaté z češtiny preto, lebo čeština plnila jednu z komunikačných funkcií, alebo aj preto, že slovenský názov rastlina jednoducho nemala, prípadne bol veľmi všeobecný, alebo daná rastlina u nás bola menej známa, prípadne úplne neznáma. Podľa jazykových pamiatok do konca 18. stor. však

bol vplyv českej kultúrnej tradície napr. na názvy lesných rastlín a ich plodov minimálny (Majtánová, 1966, s. 243, 246).

Vplyvom českej pravopisnej normy sa v písomnostiach vyskytovali synonymné české názvy, ktoré sú len hláskové a gramatické ekvivalenty slovenských názvov, s ktorými sa používali súbežne, napr. *hermáněk* – harmanček, *pelyněk* – polynok, pelynek, polynka, *šalvěj* – šalvia, *smrk* – smrek, *vikev* – vika, vikva, *zeli* – západoslovenské tvary *zelé*, *zelie* vo význame „kapusta“, *koniklec* – poniklec, *krivatec* – krivec. Pri zložených názvoch môže ísť o lexikálny variant jednej časti: český názov *jitrocel* a slov. ľudový názov *jatrocel* znamená podľa Machka (1953, s. 218) „játra hojící“ (v *jitro-* i < a ako *jaternice* > *jitrnice*; *celiti* = „hojiti“, od *celý*) a slovenský aj staročeský názov *skorocel* je od *skoro* = „rýchlo“, teda vo význame „ktorý sa rýchlo hojí“. Neskôr Machek poukazuje (1968, s. 229) na to, že staré **jedrě* malo aj význam „rýchly“ a nahrádzalo sa v staroslovanských textoch slovom *skorь*, a preto kmeň **jedro-* sa nahradil kmeňom slova *skorý*.

Mnohé z týchto botanických termínov sú celoslovenské, majú varianty aj v iných slovanských jazykoch a vychádzajú z praslovanského základu, napr. *pelynek* – polynok, pelynek, polynka, *smrk* – smrek, *zeli* – *zelé*, *zelie*. Iné majú pôvod v latinčine, hoci sa k nám mohli dostať aj cez nemčinu a češtinu, napr. *hermáněk* – harmanček, z nemeckých nárečových podôb *Hermel*, *Hermlan*, *Hermandel*, *Hermelkraut* z lat. *chamaemela*; *šalvej* – šalvia zo starohornonemeckých slov *salveie*, *salbeie* z lat. *salvia*; *vikev* – vika takisto zo starohornonemeckého výrazu *wiccha* z lat. *vicia* (Machek, 1968). Niektoré z nich sa vyskytujú aj v iných slovanských jazykoch, ako napr. v ruštine je *šalfěj*, v poľštine *szalwija*, *wyka*.

Veľa názvov rozličných rastlín sa do slovenčiny preberalo cez češtinu z latinčiny a nemčiny alebo priamo z týchto jazykov. O rozšírenie takýchto názvov sa zaslúžili najmä vtedajší lekári a lekárnici, ktorými často boli mnísi donášajúci z cudziny domov semená, najmä semená úžitkových rastlín a s nimi nezriedka aj ich názvy. Z kláštorov sa takéto rastliny spravidla aj s ich názvami postupne rozšírili aj medzi ľud (F. Buffa, 1958, s. 33). Ani iné známe názvy, ako *praslička*, *horčica*, *imelo*, sa už nepociťujú ako prevzaté a ani v HSSJ sa tak neoznačovali, alebo ako sprostredkujúci jazyk je uvedený iný jazyk ako čeština, napr. nemčina pri názve *fiala*, ktorý pôvodne vznikol z lat. *viola*. Medzi menej známe české prevzaté názvy s nemeč-

kým alebo latinským pôvodom patria napr. *cizrna*, *cizrla*, *cizrnka*, *cizrno* (cícer baraní, Cicer arietinum), *mejling* (imelo), *peltram* (rimbaba ružová, Pyrethrum carneum, rebriček bertrámový, Achillea ptarmica), *škopec* (durman obyčajný, Datura stramonium), *dajvorec/dejvorec* (ježec lopúšikový, Caulis lappula).

Od prevzatých českých botanických názvov sa odvodzovali aj adjektívne tvary, napr. *w cyzrnogew poliewce* (RT 17. st.); *oleg merunkowy* (HL 17. st.); *diwiznowá mast*, *dywiznowý oleg*, *diwiznowé pagáčky*, *flos cyani: chrpowý kwet* (TT 1745). Deminutívne formy sa vyskytovali ojedinele: *tefatur wolktery smrček stial* (LIPTOV 1693), *vicia: wička idem dem.* (PD 18. st.).

Ďalšiu väčšiu skupinu prevzatých bohemizmov tvoria zoologické termíny. Väčšina sa používala len ojedinele v písomnostiach, napr. český názov rybárika obyčajného – *Alcedo atthis*, *lednáček*, ktorý je odvodený od adjektíva *lední* podľa nem. *Eis-* (*Eisvogel*) (Machek, 1968, s. 324), sa vyskytol len raz: *lednaček na samem morj se hnizdj* (KoA 17. st.). Skôr sa používal v poslovenčenej forme paralelne s variantmi slovenského termínu: *alcedo: Eisvogel: ledniček, ribariček* (GU 1793-97); *alcedo jég madár: ledniček, ribarik* (KrN 1795). Tvar *ledňáček* sa vykytuje len v skalickom nárečí (Brodské, okr. Skalica) (SSN II, s. 10). Podobne tvar *penkava* (bez háčika nad *e*) – pinka obyčajná, *Fringilla coelebs*, sa vyskytol len v dvoch písomnostiach z 18. storočia: *fringila: penkawa, pinka* (ASl 1740); *pringilla: penkawa, pinka* (KrN 1795).

Podobne, ako aj pri botanických termínoch, určitú skupinu tvoria české pomenovania zvierat, ktoré sú odlišné od slovenských názvov, napr. *dlask* – hýľ, *filús* – chrobák zrnovec, *hlemýžd'* – slimák, *ježdik* – ostriež riečny alebo sépia obyčajná, *kolčava* – lasica, *čáp* – bocian ap. Pravdepodobne po českých názvoch autori siahali preto, lebo išlo o menej známeho alebo neznámeho živočícha (*filús* – chrobák zrnovec, *ježdik* – sépia obyčajná). Ich výskyt mohol byť ovplyvnený aj tým, do akej miery ovládali češtinu, resp. české zoologické názvoslovie.

Mnohé pomenovania zvierat sú české hláskové a gramatické varianty slovenských názvov: *lipan* – lipen (lipeň obyčajný, Thymallus), *penkava* – pinka, *pinkava*, *pinkavka* (pinka obyčajná, *Fringilla coelebs*), *rerábok* – jaria-bok, *levhart* – leopard, *kreček* – škrečok, *veverka* – veverica ap. Vychádzajú zo spoločného základu, a to buď praslovanského, ako napr. slovo *veverka*

– veverica, ktoré vychádza z psl. *věverica* a nachádza sa aj v iných slovanských jazykoch – napr. v ukrajinčine je *vyvirka*, v poľštine *wiewiorka* a i. a súvisí aj napr. s lat. *viverra* (Machek, 1968, s. 687). Niektoré boli prevzaté z iných jazykov, napr. slovo *leopard* z lat. *leopardus*, ale české *levhart* síce má tiež latinský pôvod, ale bolo prevzaté cez nem. *lewehart*, *lebhart* (bližšie Machek, 1968, s. 328). Niektoré, ako napr. slovo *welblúd*, ktoré sa na našom území používalo a dodnes sa používa vo východoslovenských nárečiach, vychádzali z praslovančiny, ale u nás sa ujalo ako spisovné iné pomenovanie v danom význame (*t'ava* z maď.). Preto je otázne, či ide skutočne o bohemizmus.

Na záver. České botanické a zoológické názvy by sme mohli rozdeliť do niekoľkých skupín: lexikálne bohemizmy, ktoré sa nezhodujú so slovenským synonymným termínom; hláskové a gramatické bohemizmy, ktoré majú slovenský ekvivalent a nachádzajú sa aj v iných slovanských jazykoch, lebo majú praslovenský pôvod; bohemizmy, ktoré majú paralelu v západoslovenských nárečiach; a napokon prevzaté termíny etymologicky inojazyčného pôvodu (zväčša latinského a nemeckého), ale do nášho jazyka sa dostali cez český jazyk – čeština teda v týchto prípadoch fungovala ako sprostredkujúci jazyk. Samozrejme v iných tematických okruhoch, ako je napr. administratíva, právo, remeslá, náboženské spisy a tradičné útvary ústnej slovesnosti, by bolo možné nájsť aj ďalšie typy prevzatých slov z češtiny. Bohemizmy tvoria tretiu najfrekvencovanejšiu skupinu prevzatých slov v predspisovnej slovenčine, keďže čeština suplovala funkciu spisovného jazyka štyristo rokov, a preto je logické, že české výrazy sa preberali, používali a stali súčasťou slovenského jazyka. Mnohé z nich sa už ako bohemizmy ani nepociťujú. Dopĺňali slovenskú botanickú a zoológickú terminológiu, keď absentoval slovenský termín. Podobne preberáme slová z iných jazykov aj dnes (napr. z angličtiny počítačovú terminológiu), hoci slovenský spisovný jazyk má už svoju tradíciu. Patrí to k prirodzenému vývinu každého jazyka.

LITERATÚRA

BUFFA, Ferdinand: K vývoju slovenskej botanickej nomenklatúry. In: Slovenské odborné názvoslovie, 1958, roč. 6, č. 2, s. 33 – 38.

Historický slovník slovenského jazyka. I – VII. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008.

Kartotéka Historického slovníka slovenského jazyka Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství československé akademie věd 1968. 868 s.

MAJTÁNOVÁ, Marie: Z vývinu slovenskej botanickej terminológie. In: Československý terminologický časopis, 1966, roč. 5, č. 4, s. 242 – 247.

PAULINÝ, Eugen: Západoslovenské výpožičky v staromaďarskej lexike. In: O počiatkoch slovenských dejín. Red. P. Ratkoš. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965, s. 190 – 203.

Slovník slovenských nářečí. II. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2005. 1066 s. ISBN 80-244-0900-6.

VALENTOVÁ, Iveta: Ťava – velblúd, velbludorys. In: Kultúra slova, 2002, roč. 36, č. 2, s. 94 – 99.

PRAMENE

AS1 – ADAMIŠ, Pavel: (Slovník latinsko-slovenský.) 1740. 117 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. MJ 711.

GU – GROSSINGER, Joanne Baptis: *Universa historia physica Regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta*. Bratislava a Komárno: S. P. Weber 1793 – 1797. I. Zoologia sive historia quadrupedum. 28, 591, 7 s. II. Ornithologia sive historia avium Hungariae. 14, 462, 8 s. III. Ichthyologia sive historia piscium et amphibiorum. 14, 400, 7 s. IV. Entomologia sive historia insectorum. 14, 416, 12 s. V. Dendrologia sive historia arborum et fructicum Hungariae. 16, 344, 7 s.

HL – (Herbár liptovský.) 17. stor. 335 s. Rkp. v MTAk v Budapešti, sign. K 59.

KoA – KOMENSKÝ, Ján Amos: *Janua linguae latinae resereta aurea*. 17. stor. (Slovenský preklad anonym.) Rkp. v knižnici bývalého Kežmarského lýcea.

KrN – KRALOWANSZKY, Andreas: *Natvralis historiae compendivm*. Levoča: M. Podhoranszki 1795. 7, 311, 5 s.

KS – (Kamaldulský slovník). *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus... cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronuciandi nonnullas voces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur*. 1763. 948 s. Rkp. v UK v Budapešti, sign. H 64.

PD – PROCOPUS, Joannis: *Dictionarium slavico-latinum*. 18. stor. 605 s.; *Vocabularium latino-slavonicum*. 18. stor. 207 s. Rkp. v OszK v Budapešti, sign. Fol. Boch. Slav 6/I., 6/II.

RT – (Receptár turčiansky.) 17. stor. 226 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. J 181/2.

TT – TORKOS, Justi Joannis: *Taxa pharmaceutica Posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum, chirurgorum et obstetricum specialí mandato excelsi consilii regii locumtenentialis Hungarici assumta*. Bratislava: M. M. Royer. 1745. 6, 98 s.

VTL – *Vocabularium trium lingvarum. Vokabular w nowé sprawný a rozssjřený*. Žilina: E. Dádan 1679. 37 s.

ROZLIČNOSTI

Prídavné meno genetický

Na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV sa obrátil odborník z oblasti genetiky s otázkou, či je správne, že geológovia používajú termín *genetický typ jaskýň*, a či by sa prídavné meno *genetický* nemalo používať iba v súvislosti s vedou o zákonoch dedičnosti – genetikou. Pozrime sa na tento problém z jazykovej stránky, predovšetkým z pohľadu tvorenia slov.

Slovo *genéza*, ktoré je odvodzovacím základom prídavného mena *genetický*, má pôvod v gréckom slove *genesis* s významom „narodenie, zrod, pôvod“ a aj v súčasných slovenských lexikografických príručkách sa pri slove *genéza* uvádzajú významy ako „vznik, pôvod, začiatok, postup, proces vzniku, zrod“. Od prevzatého slova *genéza* sa prídavné meno tvorí príponou *-ický*, teda *genetický*, pričom pred príponou *-ický* nastáva alternácia *z/t* podobne ako napríklad v slovách *cyrhóza – cyrhotický*, *hypnóza – hypnotický*, *mykóza – mykotický*, *narkóza – narkotický*, *nekróza – nekrotický*, *psychóza – psychotický*, *skleróza – sklerotický* atď. Príponou *-ický* sa tvoria prídavné mená aj od pomenovaní vedných odborov ako *matematika – matematický*, *biológia – biologický*, *história – historický*, *lingvistika – lingvistický*, *etika – etický*. Aj od pomenovania vedného odboru skúmajúceho zákony dedičnosti, ktoré bolo utvorené v 20. storočí z gréckeho *genesis* → *genetika*, sa tvorí prídavné meno *genetický*.

V jazyku je bežným javom, že odlišným pomenovaniam zodpovedá odvodené slovo v rovnakej podobe, a prirodzené je aj to, že jedno slovo máva často viacero významov. Tak aj prídavné meno *genetický* má v slovenčine dva významy, a to „týkajúci sa genézy“ a „týkajúci sa genetiky“. Takýmto spôsobom je slovo *genetický* lexikograficky spracované aj v prvom zväzku nového Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G (2006). Termíny ako *genetický typ jaskýň* (t. j. typ jaskýň rozlišovaný podľa ich genézy) v geológii či *genetické príbuzenstvo jazykov* (t. j. príbuzenstvo jazykov podľa ich pô-

vodu) v lingvistike, ako aj pomenovanie metódy skúmania javov na základe ich vývoja *genetická metóda (skúmania javov)* sú správne utvorené a takisto správne utvorené sú aj termíny z oblasti *genetiky*, ako napríklad *genetický kód*, *genetická informácia* či *genetické inžinierstvo*. Prídavné meno *genetický* má teda v odlišných vedných odboroch v rámci ich terminológie odlišný význam, ktorý sa spresňuje v konkrétnom kontexte bez toho, že by sa porušili základné požiadavky na vlastnosti odborného termínu, ako je významová priezračnosť a jednoznačnosť. Preto nevidíme potrebu meniť zaužívanú geologickú terminológiu, hoci v ich prípade by bolo možné nahradiť prídavné meno *genetický* obdobou utvorenou domácou príponou *-ový*, čiže *genézový*. Toto slovo je síce správne utvorené, ale v súčasnej slovenčine sa nepoužíva (na internete sme naň nenašli ani jeden doklad). Menej vhodné by bolo prídavné meno *genézny* (na túto podobu sme našli na internete iba jeden doklad).

Katarína Kálmánová

SPRÁVY A POSUDKY

Okrúhle životné jubileum Adriany Ferenčíkovej

Ani sme sa nenazdali a je tu znova príležitosť pripomenúť si okrúhle životné jubileum členky nášho redakčného kolektívu, vedúcej vedeckej pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, promovanej filologičky Adriany Ferenčíkovej, CSc. (nar. 5. 1. 1940). Pred desiatimi rokmi sme na stránkach nášho časopisu stručne predstavili životnú púť, ale najmä pracovné výsledky jubilančky. V tomto medailóne nebudeme opakovať známe veci zo života jubilančky z predchádzajúcich rokov, to si čitateľ môže pozrieť v prvom čísle nášho časopisu z roku 2000 (porov. Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 1, s. 35 – 38), ale pozornosť upriamime na to, čomu sa jubilančka venovala v ostatných desiatich rokoch svojho pracovne plodného života.

Dominantou bádateľskej činnosti Adriany Ferenčíkovej v prvej dekáde dvadsiateho prvého storočia naďalej zostali slovenské nárečia. Výsledky výskumu slovenských nárečí, najmä ich slovnej zásoby, a to aj v konfrontácii s inými slovanskými jazykmi, sprístupnila širokej odbornej, ale aj laickej verejnosti vo viacerých štúdiách publikovaných nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Spomeňme aspoň niektoré z nich: *Pohľad na slovo bor a jeho deriváty z územného aspektu* (2000), *Iloczas środkowosłowacki i dzialanie prawa rytmicznego w slowackim języku literackim od czasów Ľ. Štúra po najnowsze Zasady pisowni slowackiej* (Krakov 2001), *Poľnohospodárska lexika v Slovanskom jazykovom atlase* (2003), *Pomoc areálovej lingvistiky pri výskume motivácie priezvisk alebo Šatan nemusí byť satan* (2003), *Výskumy kvantity v slovenských nárečiach* (2005), *Macedónsko-slovenské paralely v oblasti lexiky z tematického okruhu poľnohospodárstvo* (Skopje 2005), *Tradičná poľnohospodárska terminológia v Atlase slovenského jazyka a v Slovanskom jazykovom atlase* (2006), *Názvy odrôd zemiakov v slovenských nárečiach* (2007), *Neslovanské výpožičky z tematickej oblasti poľnohospodárstvo v Slovanskom jazykovom atlase* (2008), *Spracovanie syntaxe slovenských nárečí metódami jazykového zemepisu* (2009).

V uplynulom období sa jubilatka zamerala predovšetkým na výskum nárečovej lexiky, čo sa odrazilo aj v jej autorskej a redakčnej účasti pri príprave druhého zväzku *Slovníka slovenských nářečí* (2006) zachytávajúceho heslá písmen *L až P* (*povzchádzať*) a pri príprave tretieho zväzku tohto slovníka.

Ďalšou prioritou vo vedeckej činnosti jubilatky je práca na mnohozvázkovom diele *Slovanský jazykový atlas*, na ktorom spolupracujú dialektológovia zo slovanských krajín v rámci mnohostranných dohôd akadémií vied a ktorý má na mapách predstaviť územnú diferencovanosť slovanského jazykového areálu vo fonetickej, gramatickej, lexikálnej, slovotvornej a sémantickej rovine. A. Ferenčíková je vedúcou projektu *Slovanský jazykový atlas* za slovenskú stranu, je spoluautorkou a redaktorkou niektorých častí atlasu (v roku 2003 vyšiel ôsmy zväzok atlasu venovaný povolaniam a spoločenskému životu a v roku 2007 šiesty zväzok atlasu venovaný domácnosti a príprave stravy) a členkou medzinárodnej redakčnej rady Slovanského jazykového atlasu, členkou Komisie pre Slovanský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov a vedúcou Slovenskej národnej komisie Slovanského jazykového atlasu.

Jubilantka predstavila svoje poznatky nadobudnuté pri výskume slovenských nářečí na viacerých domácich a zahraničných vedeckých konferenciách a v roku 2003 aj na 13. medzinárodnom zjazde slavistov v Ochride (v Macedónsku) a v roku 2008 na 14. medzinárodnom zjazde slavistov v Ľubľane (v Slovinsku).

V našom časopise nemožno nespomenúť, že A. Ferenčíková bola iniciátorkou rubriky *Zo studnice rodnej reči*, ktorá vychádza v Kultúre slova od roku 1992 a v ktorej sa prezentuje lexikálne bohatstvo slovenských nářečí. Sama nielen organizovala a organizuje zapĺňanie tejto rubriky a ako skúsená dialektologička rediguje jednotlivé príspevky, ale viacerými príspevkami aj do nej autorsky prispela (*Hrmelo, pršalo a peruňi bil'i; Prší, prší, len sa leje; Agáty, Doroty – zavieva ploty; Pripodobnenie človeka k zvieratú v slovenčine; Konopa, konopa, zelená konopa; Osudy výrazu výrobok v slovenčine; Pekná reč zvoní ako zvon; Máme v slovenčine slovo patora a poznáme jeho význam?*). Príspevky publikované v rubrike do konca roku 2001 vyšli v roku 2005 v knižnej podobe pod rovnomenným názvom rubriky *Zo studnice rodnej reči* aj s úvodným slovom A. Ferenčíkovej pod názvom *Studnička živej slovenčiny*.

A. Ferenčíková nezostáva iba pri bádateľskej činnosti, ale jej dôkladné poznanie slovenského jazyka a vedomosti a skúsenosti z dialektologického výskumu ju predurčujú na to, aby to všetko odovzdávala aj mladej generácii výskumných pracovníkov jednak v rámci pracoviska a jednak ako školiteľka doktorandov, budúcich vedeckých pracovníkov orientujúcich sa predovšetkým na výskum slovenských nárečí. S tým súvisí aj jej členstvo v komisiách pre obhajoby doktorandských dizertačných prác. V rokoch 2002 až 2005 pôsobila aj na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde mala prednášky z predmetu *Úvod do slavistiky a staroslovienciny* a viedla semináre z jazykovohistorického rozboru, z lexikológie a kultúry reči.

Našej jubilantke nie je cudzia ani vedecko-organizačná činnosť. Je predsedníčkou Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, členkou komisie Ministerstva školstva Slovenskej republiky pre výber lektorov slovenského jazyka a kultúry v zahraničí, členkou vedeckej rady Matice slovenskej a členkou revíznej komisie Jazykového odboru Matice slovenskej. Jej rozhl'ad v problematike výskumu slovenčiny a slovanských jazykov prispel k tomu, že sa stala členkou redakčnej rady časopisu *Slavica Slovaca*, ktorý je interdisciplinárnym publikačným orgánom slovenskej slavistiky. Okrem toho je členkou Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry Slovenskej republiky v otázkach štátneho jazyka.

A. Ferenčíková je známa tým, že má veľmi pozitívny vzťah k jazykovej kultúre a ku kultivovanému jazykovému prejavu používateľov slovenčiny. Tento vzťah sa okrem iného prejavuje aj tým, že je mnohoročnou členkou hodnotiacich porôt súťaže žiakov základných a stredných škôl *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko*, ktorej organizátormi sú Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov, vydavateľstvo Mladé letá a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.

Výborné ovládanie taliančiny, ktorá bola popri slovenskom jazyku jubilantkiným druhým študijným predmetom počas vysokoškolského štúdia, viedlo k tomu, že sa A. Ferenčíková stala vynikajúcou prekladateľkou z taliančiny. Z viacerých prekladov treba spomenúť predovšetkým známy historický román Umberta Eca *Meno ruže*, ktorý vyšiel v slovenčine v niekoľkých vydaniach. S jej prekladateľskou činnosťou súvisí aj členstvo

v Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry. Za prekladateľskú a tlmočnickú činnosť prezident Talianskej republiky Carlo Azeglio Ciampi v roku 2004 udelil A. Ferenčíkovej Rad Hviezdy talianskej solidarity 3. stupňa (Ordine della Stella della Solidarietà Italiana).

Výsledky mnohoročného vedeckého bádania A. Ferenčíkovej, jej pedagogickú a vedecko-organizačnú činnosť a prínos pre rozvoj slovenskej vedy nielen v rámci Slovenskej akadémie vied, ale aj v medzinárodnom meradle zhodnotilo Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied pri príležitosti jej okrúhleho životného jubilea priznaním ocenenia Významná osobnosť SAV v roku 2010.

Pri význačnom životnom jubileu želáme Adriane Ferenčíkovej najmä pevné zdravie, životnú energiu, osobnú a pracovnú pohodu, aby ešte dlho mohla širokej odbornej i laickej verejnosti odovzdávať výsledky svojho bádateľského úsilia.

Matej Považaj

Pán jazykovedec Ján Horecký

Po šiestich jubilejných článkoch venovaných v tomto časopise viacerým okrúhlym a polokrúhlym narodeninám profesora Jána Horeckého, DrSc., vyšiel tu v r. 2006, žiaľ, aj iný článok z pera profesorovho dlhoročného kolegu a priateľa, dnes už takisto blahej pamäti, I. Masára s názvom *Profesor Horecký už nepríde... (8. 1. 1920 – 11. 8. 2006)*. A tak si prvýkrát, ešte stále s čerstvými živými spomienkami, pripomíname jeho nedožitú jubileum.

Ján Horecký sa narodil v Stupave, kde strávil celý svoj činorodý život naplnený okrem jazykovedy a ďalších záujmov aj starostlivosťou o rodinu a záhradu. Ukotvenosť v tomto priestore sprevádzalo jeho celoživotné pracovné zakotvenie v Bratislave, spetrované kratšími (najmä Praha) i dlhšími pracovnými cestami do zahraničia (Kanada, Čína; viaceré slavistické kongresy a zasadnutia komitétov), najmä však dlhoročným pravidelným púťovaním na vysokoškolské pracoviská, kde sa nielen aktívne zúčastňoval na rôznych konferenčných podujatiach a zasadnutiach obhajobných komisií,

ale aj prednášal všeobecnú jazykovedu a štylistiku (vtedajšia Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Prešove v r. 1964 – 1994), ba bol i vedúcim katedry (Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Nitre v r. 1982 – 1983). Mladí adepti vedy v ňom vždy našli múdreho a citlivého učiteľa a mnohí z nich v súčasnosti zaujímajú popredné miesta v slovenskej lingvistike, čo sa naplno prejavilo aj na nedávnej konferencii venovanej 90. výročiu narodenia Jána Horeckého (správu o nej pozri v tomto čísle na s. 106 – 115), na ktorej sa zúčastnilo veľa jeho žiakov, dnes už univerzitných profesorov a docentov, tvorivo stavajúcich na ním položených základoch a udávajúcich smer vo svojich disciplínach. Osobitnú pozornosť profesor J. Horecký dlhé roky venoval najskôr interným súťažiam mladých vedeckých pracovníkov, od r. 1990 kolokviám mladých jazykovedcov, na ktoré pravidelne chodil, aby načúval najmladšej generácii lingvistov zo Slovenska i zo zahraničia, diskutoval s nimi v diskusných blokoch aj počas večerných prechádzok zvyčajne zasneženou prírodou, ktorú mal rád, obdivoval a ctil si aspoň tak ako jazyk.

Aj keď sa už s pánom profesorom takto osobne nestretieme, máme možnosť byť s jeho myšlienkami, poznávať jeho vedeckovýskumné postupy a závery, ktoré nám zanechal v podobe približne dvoch tisícok bibliografických jednotiek, z toho bolo vyše 30 rôznych knižných titulov – individuálne i spoluautorské monografie (napr. nezabudnuteľná *Fonológia latinčiny* z r. 1949), učebné texty (napr. skriptá *Úvod do matematickej jazykovedy*, 1969), výkladové slovníky, pravidlá pravopisu. Ak pripočítame vyše 30 terminologických slovníkov, ktoré vznikali v druhej polovici 20. storočia s jeho príspevím predovšetkým ako odborníka, ale aj ako vedúceho terminologického oddelenia Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied a umení, neskôr Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave, či člena príslušných komisií, ktoré sám zakladal a často aj viedol, ak pripočítame nespočetné množstvo nepublikovaných posudkov na postupové práce všetkých stupňov a knihy zadávané do tlače, oprávnené sa spýtať: Kedy a ako to profesor Horecký mohol stihnúť? S odpoveďou sa náš najproduktívnejší autor netajil a podelil sa s ňou aj verejne: *Krédo prof. Horeckého: ani deň bez riadka*. (In: *Otázky žurnalistiky*, 2003, roč. 46, č. 1 – 2, s. 128 – 130; rozhovor A. Tušera s J. Horeckým). A toto krédo aj naozaj dôsledne napĺňal. Jeho bibliografia (http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/)

obsahuje v priemere asi 35 položiek ročne (rekordný bol rok 1982 s 56 záznamami), čo predstavuje približne tri publikačné výstupy mesačne. A že to neboli „iba“ krátke príspevky, hoci aj tie bolo treba písať (a písal ich veľa a rád), ba vopred premyslieť, nachystať často náročnejšie ako dlhšiu štúdiu, o tom svedčí spomínaný počet knižných publikácií, z ktorých tu výberovo pripomenieme aspoň tie, ktoré sa dotýkajú jazykovej kultúry a terminológie: *O reforme slovenského pravopisu* (1948; spoluautor), *Pravidlá slovenského pravopisu* (1953; spoluautor), *Kapitoly zo štylistiky a gramatiky slovenčiny* (1955), *Kultúra slovenského slova* (1956), *Základy slovenskej terminológie* (1956), *Jazyk v novinách* (1957), *Slovník jazykovedných termínov* (1979; spoluautor), *Spoločnosť a jazyk* (1982), *Slovenčina v našom živote* (1988), *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989; vedúci projektu a hlavný autor), *O jazyku a štýle kriticky aj prakticky* (2000). Podrobné hodnotenie ich prínosu možno nájsť v početných (aj zahraničných) recenziách a postupne aj v mnohých jubilejných článkoch a encyklopedických záznamoch. Tieto zdroje však neobsahujú profesorove práce za posledné desaťročie, preto sa zameriame najmä na ne, a to opäť najviac v súvislosti s časopisom *Kultúra slova* a jeho záberom.

V r. 2000 vyšiel v *Jazykovednom časopise* príspevok J. Horeckého, pôvodne prednesený na konferencii venovanej jeho vzácnemu jubileu, s názvom *Človek a jeho jazyk. Esej čiže pokus o charakteristiku vzťahu*. Skúsený autor v ňom naplno predviedol svoje danosti: jednoduché, zrozumiteľné formulovanie myšlienok často o veľmi zložitých otázkach vedy, výskumu a jazyka; rozhladenosť v domácej i zahraničnej lingvistickej, filozofickej, psychologickkej, kulturologickej a inej literatúre, a to od klasických gréckych a rímskych autorov až po tých najsúčasnejších; zároveň ustavičná práca s materiálom (profesor nosil v sebe komplexnú databázu jazykových prostriedkov); tvorivé hľadanie a nachádzanie nových súvislostí aj za cenu popretia svojich vlastných predchádzajúcich záverov (vo vede veľmi cenná a, žiaľ, nie bežná vlastnosť); neunavovanie čitateľa rozsiahlymi traktátmi, komplikovanými digresiami ani útokmi na bádateľov s iným názorom a pod. Svoj výklad v eseji predbežne uzavrel konštatovaním, že „človek využíva svoj jazyk na základe svojho jazykového, ale aj kultúrneho vedomia. Prirodzene, toto vedomie môže byť na rozličných stupňoch vývinu a súčasného stavu, ale vždy sa realizuje v diskurze...“ (*Jazykovedný časopis*, 2000,

roč. 51, č. 1, s. 6). A tak, ako tu zdôraznil, že jazyk ako systém nemožno absolútne nadradovať človekovi ako tvorcovi a používateľovi jazyka (možno oprávnené predpokladať, že takéto „diktátorské“ nasadenie systému by neodvratne viedlo k jeho zániku), tak postupoval aj vo všetkých svojich prácach tohto obdobia.

Od r. 2000 vyšlo J. Horeckému viacero syntetizujúcich prác z jeho tradičných záujmových oblastí (*O jazyku a štýle kriticky aj prakticky*, 2000; *Kultivovanie slovenčiny. Princípy a kritériá*, 2001; *Modelovanie a lingvistiká*, 2003, spoluautor; *Onomaziologická štruktúra slovenčiny*, 2003), ale aj o pomerne novom objekte jeho vedeckého záujmu (*Slovenská karpatská rómčina*, 2000, spoluautor; *Syntax slovenskej karpatskej rómčiny*, 2007, spoluautor). A hoci bol profesor J. Horecký od r. 1991 oficiálne na dôchodku – alebo práve preto! –, ostal kmeňovým prispievateľom Kultúry slova, ale i ďalších časopisov a rôznych vedeckých podujatí. Venoval sa aktuálnym problémovým oblastiam lingvistického výskumu a jazykovej situácie na Slovensku (kvantita, rytmické krátenie, vlastné mená, slovotvorné postupy, nové termíny, anglicizmy, médiá a pod.), no obdivuhodne sa vedel zapojiť aj do problematiky kognitívnej komunikácie, pomenúvania v nových a dynamicky sa rozvíjajúcich oblastiach typu výpočtová technika a mobilná komunikácia. Aj tu mohol zúročiť a zúročoval svoje klasické filologické vzdelanie i bádania v oblasti morfematickej a slovotvornej štruktúry slovenčiny, ktorým sa dlhodobo venoval (jeho *Slovotvorná sústava slovenčiny* vyšla v r. 1959, inovovaná ako *Slovenská lexikológia* v r. 1971 i ako súčasť vysokoškolskej učebnice lexikológie v r. 1980, *Morfematická štruktúra slovenčiny* vyšla v r. 1964).

Množstvo drobných múdrostí J. Horeckého je roztrúsených v recenziách, ktoré považoval za integrálnu súčasť svojej tvorby, a okrem toho, že v nich sprostredkúval informácie o novinkách vo svete lingvistiky a príbuzných disciplín, neraz v nich rozvíjal svoje vlastné pozorovania a názory na dané témy. A neboli to len diela veľkých autorov typu J. Dolník, J. Kořínek, V. Černík, D. Slančová, G. Altmann, E. Ďurovič, ale aj novších či menej známych autorov z rôznych oblastí od techniky a náboženstva až po kartografiu, divadelníctvo a psychoterapiu. Osobitnú položku predstavujú Horeckého jazykové analýzy aktuálne vychádzajúcej beletristickej a odborno-náučnej literatúry, kde sa takisto prejavila jeho tvorivá vnímavosť a stála duševná

sviežosť – neboli mu cudzie ani také tituly ako *Harry Potter a kameň mŕtvcov*, pri ktorého analýze mohol využiť svoje bohaté skúsenosti v oblasti teórie pomenovania i tvorivého prístupu k jazyku.

J. Horecký vďaka svojej komunikatívnosti a množstvu času, ktoré venoval všetkým záujemcom o jazyk, jeho poznávaniu a rozvíjaniu, ako aj vďaka pôsobeniu v rozličných komisiách a orgánoch, dôkladne poznal situáciu na jazykovedných a filologických pracoviskách na Slovensku i v (najmä slovanskom) zahraničí. Ani v tejto oblasti si nenechával všetky informácie iba pre seba, neumŕtvoval ich, ale v množstve jubilejných a spomienkových článkov skladal mozaiku jazykovedných osobností a ich výsledkov i celkového diania v jazykovednom výskume. O ňom samom vyšlo mnoho medailónov nielen vo vedeckých a odborných periodikách či v encyklopedických dielach, ale aj vo vedecko-popularizačných časopisoch a v dennej tlači. A kým bežne býva poctený pozornosťou ten, o kom sa píše, v prípade J. Horeckého to bolo naopak – bolo ťou písať o ňom.

Nedá sa na tomto mieste vypočítať všetko, čo prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., robil, aké funkcie zastával, aké vyznamenania dostal... V tejto situácii je už možno aj tak dôležitejšie to, čo zanechal v nás, ktorí sme ho poznali, čo zanechal nasledujúcim generáciám.

Zo srdca ďakujeme, pán profesor!

Mária Šimková

Kultúra slova spomína na Ivana Masáru

Vlastne nielen náš časopis, ale celá kultúra reči si 26. marca mohla pripomenúť nedežité 80. narodeniny mimoriadnej osobnosti v tejto oblasti jazykovedy, ale aj celospoločenskej činnosti. Ivan Masár totiž celé desaťročia zasahoval do citlivého okruhu pestovania, cibrenia jazykového povedomia, systematicky oboznamoval širšiu verejnosť so zákonitosťami jazyka, s jeho systémom, originalitou, mnohohrstevnosťou jeho prostriedkov, ako aj ich primeranosťou pri konkrétnom použití a zaradoval tak oblasť jazykovej kultúry do širšieho spoločenského rámca. Jazykovednú produkciu Ivana

Masára zachytáva príslušná bibliografia (porov. Slovenská reč, 2000, roč. 65, č. 2, resp. séria publikácií Slovenskí jazykovedci, 1925 – 1975, 1976 – 1985, 1986 – 1995, 1996 – 2000, 2001 – 2005) a poukazujú na ňu hodnotiace články (porov. Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 2, Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 2), ale tie nevytvádzajú o komplexnej, prítlačivej (dnes sa vraví – charismatickej) osobnosti tohto jazykovedca.

PhDr. Ivan Masár sa narodil v r. 1930 v Horných Lefantovciach, študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, pracoval krátky čas v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve a do roku 1993 v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, kam však duchovne a svojou aktívnou činnosťou patril až do svojej smrti r. 2008. Možno o ňom povedať, že bol Boží človek, lebo všetko vo svojom živote podriaďoval vyšším zákonom. Nešlo len o súkromný život, ktorý veľmi harmonicky prežíval s manželkou Margitou, rodenou Vosátkovou, vyštudovanou latinčínarkou, úspešnou rusistkou, spoluautorkou najvýznamnejších lexikografických diel v oblasti rusistiky, ale celý jeho život sa niesol v duchu služby druhým, nezištnej, obetavej práce, pričom nedbal na vlastné kariérové postupy. Pritom jeho jazykovedné práce, celé jeho odborné pôsobenie a jeho knižné publikácie, ktoré sa stali základom pre každého, kto pracuje s terminológiou, majú pečať vedecky zdatného autora.

V časopise Kultúra slova je dôvod spomínať na Ivana Masára aj preto, že sa stal jej prvým výkonným redaktorom (1967), a tak spolu s G. Horákom ako hlavným redaktorom naštartoval jej budúcu tvár. V redakčnej práci nebol nováčikom, lebo predtým túto činnosť vykonával v Československom terminologickom časopise. Celá oblasť terminologického výskumu a jeho aplikovania v praxi sa tak preniesla do časopisu Kultúra slova a vyvrcholila v knižnej publikácii *Príručka slovenskej terminológie* (1991). Terminológia bola vôbec hlavnou doménou I. Masára, veď spolu s profesorom Jánom Horeckým, jeho blízkym spolupracovníkom a aj dobrým vzorom, celé desaťročia ovplyvňovali stav terminológie búrlivo sa rozvíjajúcich vedných odborov. Poznali ho v názvoslovných komisiách, rovnako bol známy aj ako jazykový poradca v redakciách knižných publikácií, ako autor nespočetných príspevkov s témou ustaľovania termínov, ako dlhoročný jazykový expert pri šandardizácii slovenských technických noriem, ale aj ako autor poskytujúci riešenia problémov dennej jazykovej praxe v súčasnej tlači a rozhlase. Nemožno nespomenúť jeho autorskú účasť na kolektívnych dielach, ako sú

Krátky slovník slovenského jazyka (1987), *Dynamika slovnéj zásoby súčasnej slovenčiny* (1989) či *Pravidlá slovenského pravopisu* (1991). Jeho oddanosť zošľachťovaniu jazykovej kultúry ho neopúšťala do konca života, živo sledoval všetko spoločenské i kultúrne dianie a neváhal pohotovo upozorniť redakcie médií (či už listom alebo telefonicky), keď sa miera nedbanlivosti proti jazyku prekračovala.

Pri spomienke na Ivana Masára nemožno obísť jeho povahové vlastnosti, ktoré dominovali v celej osobnosti: mal nezvyčajný dar humoru, takého, akým bol on svojou podstatou – láskavého, jemného, nie však naivného. Spolupracovníci sa vždy tešili na jeho humorom iskriace príhovory zo života ústavu, ktorými príjemňoval spoločné posedenia pri rozličných príležitostiach. Neraz svoje starostlivo pripravené vstupy prednášal v štúrovčine, čo poukazovalo nielen na spätosť ústavu so zakladateľom spisovného jazyka, ale aj na jeho dobré poznanie histórie slovenčiny a na jeho bytostné vlastenectvo. Spolupracovníkov napokon vždy potešil svojimi milovanými husličkami, na ktorých citlivo hral ich obľúbené piesne.

Spomienku na jazykovedca Ivana Masára možno zakončiť krátko: mimoriadnemu človeku mimoriadna pozornosť.

Mária Pisárčiková

Konferencia Človek a jeho jazyk 2010

V dňoch 20. – 22. 1. 2010 sa v Kongresovom centre Slovenskej akadémie vied v Smoleniciach uskutočnila konferencia s názvom *Človek a jeho jazyk 2010*. Názov pripomína rovnomennú konferenciu pred desiatimi rokmi, ktorá bola venovaná osemdesiatinám Jána Horeckého. Tá tohtoročná bola pripomenutím si jeho nedožitého jubilea 90 rokov. V príjemnom prostredí Smolenického zámku sa zišlo takmer 70 domácich a zahraničných účastníkov z rôznych lingvistických oblastí. Väčšinu z nich Ján Horecký odborne viedol a podnecoval v skúmaní fonetiky a fonológie, lexikológie, morfológie, štylistiky, ale aj terminológie, prekladu, kultúry spisovnej slovenčiny, klasickej filológie, v komparatívnom výskume, vo výučbe slovenčiny ako

cudzieho jazyka či v iných oblastiach. Do všetkých týchto vedeckých disciplín sám počas svojho života nielen zabľúdlil, ale vyryl v nich aj nezmaateľnú stopu. O jeho erudovanosti svedčí takmer dvetisíc bibliografických záznamov, za ktorými sa skrýva ozaj priekopnícka práca nevídaného rozmeru veľkého slovenského lingvistu.

Počas troch dní si na konferencii *Človek a jeho jazyk 2010* svoje vedecké skúsenosti vymieňali mnohí odborníci. Vzhľadom na široké pole pôsobnosti J. Horeckého aj príspevky prednesené na konferencii boli rôznorodé. Organizátori vyčlenili na prednesenie a diskusiu niekoľko tematických oblastí, ktoré korešpondovali s oblasťami výskumu J. Horeckého: všeobecná jazykoveda, jazyk – etnicita – kultúra, sociálne determinanty spisovného a národného jazyka – sociolingvistické aspekty komunikácie, semiotika – systém/štruktúra – gramatika – sémantika, slovtvorba – morfológia – morfológia, aktuálne problémy terminológie a terminografie, kontrastívny výskum, klasická filológia, matematická, počítačová a korpusová lingvistika.

Konferenciu slávnostne otvorila predsedníčka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV A. Ferenčíková privítaním účastníkov konferencie slovami Jána Hollého a spomienkou na jeho hexametre, ktorými J. Horecký sám vítaval účastníkov mnohých smolenických konferencií. Za Slovenskú jazykovednú spoločnosť pri SAV i za seba želala všetkým zhromaždeným príjemné rokovanie a slovami „nech je jeho tvorivý duch prítomný aj na tejto konferencii“ odovzdala slovo ďalším rečníkom. M. Šimková z Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV v Bratislave prečítala pozdravný list z Ústavu formálnej a aplikovanej lingvistiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. P. Sgall, J. Panevová a E. Hajičová v ňom s úctou spomenuli najmä tútorskú pomoc J. Horeckého pri organizovaní konferencie Colling v roku 1982 i jeho odbornú pomoc pri prácach na počítačovom pracovisku v Prahe. K. Habovštiaková zaspomínala na mladého J. Horeckého a na časy, keď sám začínal svoju vedeckú dráhu.

Účastníci si prostredníctvom troch osobných silných spomienok na J. Horeckého, ktoré predniesol S. Ondrejovič z Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV v Bratislave, pripomenuli ľudskosť a profesionálnu odbornosť, ale najmä priateľskosť J. Horeckého ku každému, s kým sa ako nezabudnuteľná postava stretol. V pamäti ostáva najmä jeho otvorenosť pre všetkých, ktorí chceli rásť, skúmať skrytosti jazyka a usúvzťažňovať ich.

S. Ondrejovič zhrnul aj najvýznamnejšie vedecké diela J. Horeckého a jeho pedagogickú činnosť. Osobitne sa pristavil pri veľkom diele J. Horeckého na poli spisovného jazyka, kde učil všetkých vnímať jazyk ako „niečo prirodzené, ako súčasť nás samých“. Mnohí účastníci súhlasne prikývli rečníkovi na záverečné tvrdenie, že bolo šťastím žiť v dobe J. Horeckého.

Ako sme už spomenuli, organizátori konferencie vymedzili niekoľko tematických blokov podľa výskumných oblastí blízkyh J. Horeckému, v ktorých odznelo 61 príspevkov. Informácie o vybraných príspevkoch neuvádzame podľa programu, ale podľa príslušnosti k jednotlivým tematickým oblastiam.

V bloku všeobecná jazykoveda bolo prednesených 11 príspevkov. Mnohé z nich vyvolali veľkú diskusiu. Tá musela byť – ako to už býva – z časových dôvodov často „pragmaticky“ ukončená. O to viac však bolo potom vedeckých debát v kuloároch pri dobrej večeri či víniku. J. Dolník z Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV v Bratislave vo svojom príspevku *Jazykový znak ako kultúrna jednotka* nadviazal na Horeckého oddelenie komunikačného jazykového znaku od systémového jazykového znaku, ktoré J. Horecký vzápätí dáva do semiotického vzťahu. Dôsledná semiotizácia jazykového znaku smeruje ku kulturologizácii. J. Dolník nadviazal na jazykový znak ako kultúrnu jednotku a zdôraznil, že k jazykovému znaku môžeme pristupovať ako k jazykovo-semiotickej, všeobecno-semiotickej alebo kultúrno-semiotickej, resp. kultúrno-antropologickej jednotke.

F. Čermák z Ústavu Českého národného korpusu Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe otvoril v príspevku *Centrum a periférie jazyka ešte jednou* otázku dichotómie centra a periférie v jazyku. Ako základný problém formuloval vágnosť a absenciu dostatočných kritérií na bližšie vymedzenie týchto pojmov a ich dichotómie. Doterajšie ilustrácie považuje len za účelovo vybrané príklady, zdôrazňuje chýbajúcu systematickú analýzu. Po otvorení problému centra a periférie v jazyku a po výpočte nedostačujúcich náhľadov naň navrhol použiť alternatívny prístup so škálou. Samozrejme, autor si uvedomuje aj mnoho ďalších otázok, ktoré sa s takýmto novým prístupom vynoria. Zaujímavý príspevok a nový pohľad na centrum a perifériu jazyka podnietil rozsiahlu diskusiu medzi poslucháčmi. V nej boli doplnené informácie a čiastočne zodpovedané otázky súčasne na oba prednesené príspevky. S. Ondrejovič skonštatoval, že centrum a periféria jazyka

sú pohyblivé piesky pri pohľade na jazyk, F. Štícha ocenil otvorenie tejto otázky a sám sa v diskusii zamyslel nad termínmi *centrum* a *periféria*. Do diskusie sa potom zapojili aj ďalší (E. Tibenská, S. Čmejrková, J. Dolník, A. Jarošová, L. Kralčák, H. Gladková).

J. Findra z Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pripomenul vo svojom príspevku *Funkčný pohľad profesora Horeckého na jazyk* košatost' tvorby J. Horeckého a jej hĺbku. Venoval pozornosť ponoru J. Horeckého do problematiky glosovania, textu ako takého, štýlu masmediálnej komunikácie, napr. hovorenej publicistiky v elektronických médiách i písanej publicistiky v dennej a periodickej tlači, prepojenia textu s jazykovou kultúrou a vyústenia do teoretického spracovania problematiky ústnych a písaných publicistických textov. Do diskusie sa s príspevkom k problematike esejistického štýlu zapojili aj S. Čmejrková a S. Ondrejovič, k otázke miery zrozumiteľnosti sa vyjadril J. Dolník.

V. Krupa z Ústavu orientalistiky SAV v Bratislave venoval vo svojom príspevku *Proces revitalizácie polynézskych jazykov* pozornosť revitalizácii maorijského jazyka na Novom Zélande. Počet používateľov tohto jazyka v 19. storočí pod vplyvom vlny britských prisťahovalcov klesol a jeho znalosť sa veľmi oslabil. V 20. rokoch 20. storočia bol dokonca na školách zakázaný. Situácia sa však na konci 70. rokov minulého storočia zlepšila a postupne sa začalo s revitalizáciou tohto jazyka a s ním súvisiacej kultúry. Napriek stálej hrozbe v podobe anglicky hovoriacich obyvateľov v mestách sa spoločnosť Maori snaží rozvíjať na Novom Zélande najmä kultúru, ktorá posilní postavenie a používanie maorijského jazyka.

Tematický blok jazyk – etnicita – kultúra obsahoval 6 príspevkov. S. Čmejrková z Ústavu pre jazyk český Akadémie vied Českej republiky v Prahe preverovala koncept individuálneho komunikačného štýlu pri analýze mediálneho dialógu v príspevku *Identita mluvčích v rôznych komunikačných situáciách: komunikační styly*. Analyzovala televízne interview s dvoma mladými českými spisovateľkami a sledovala ich hovorený prejav v porovnaní s ich písaným literárnym prejavom. Následne sa zamýšľala, do akej miery komunikačný štýl autoriek ovplyvňuje komunikačný štýl moderátorov. V príspevku *Lingvokultúrny aspekt politického diskurzu na Slovensku* predstavili O. Orgoňová a A. Bohunická z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave diskurz utváraný v súvislosti s prezi-

dentskými voľbami na Slovensku v roku 2009. Politický diskurz skúmali autorky ako fenomén fixovaný prostredníctvom masmediálnych prostriedkov. Zdôraznili diskurz ako proces, ktorý v sebe nesie javovú dynamickosť, premenlivosť a variabilnosť diskurzu samého. Odpoveď na otázku, či sa český administratívny štýl v posledných rokoch mení pod vplyvom procesov európskej integrácie, alebo sa zvýrazňujú jeho charakteristické črty, hľadala v príspevku *Úřední (administrativní) čeština pod vlivem evropské integrace* J. Hoffmannová z Ústavu pre jazyk český Akadémie vied Českej republiky v Prahe. Autorka analyzovala dokumenty EÚ preložené do češtiny. Pozornosť venovala množstvu preberaných slov do češtiny, pohybu medzi formulami, kliše a výrazovým stereotypom, inovatívnosti v týchto prejavoch, ale aj konzervatívnemu vyjadrovaniu – knižnému až archaickému. J. Pekarovičová z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sa vo svojej reflexii *Profesor Ján Horecký a Studia Academica Slovaca* vrátila do čias prvých ročníkov Letnej školy slovenského jazyka a kultúry, na ktorých J. Horecký prednášal zahraničným účastníkom. Jeho príspevky sa nachádzajú až v 29 ročníkoch SAS, čím patrí k jedným z najproduktívnejších autorov. J. Pekarovičová sa v priereze pristavila pri jeho najvýznamnejších príspevkoch a témach, ktorým sa venoval počas svojho pôsobenia na Letnej škole SAS.

Sociálne determinanty spisovného a národného jazyka – sociolingvisticke aspekty komunikácie, taký názov niesol tretí tematický blok, do ktorého si sami autori zaradili osem svojich príspevkov. K. Musilová z Katedry českého jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci predložila čiastkové výsledky dlhodobého sociolingvistického výskumu česko-slovenských (nielen) jazykových vzťahov po rozdelení spoločnej federácie. Prostredníctvom dotazníkov sledovala medzi slovenskými vysokoškólakmi rozsah ich kontaktov s českým prostredím, zameriavala sa najmä na študentské názory súvisiace s prekladom z češtiny do slovenčiny a naopak, so slovenským dabingom v českých filmoch a českým dabingom v slovenských filmoch, ale zaujímala ju aj percepčná kompetencia Čechov a Slovákov v súčasnosti spojená s používaním kontaktných jazykových javov. Príspevok J. Skladanej z Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave upriamil pozornosť na praktickú oblasť vedeckej činnosti J. Horeckého, na jazykovú kultúru, ktorá mala podklad v jeho bohatej teo-

retickej práci vo všetkých jazykovedných disciplínach. Autorka zdôraznila, že J. Horecký sa vždy opieral o aktuálny stav súčasnej jazykovej situácie. Za dôležitý faktor považoval jazykový úzus, používanie výrazov v bežnom hovorenom jazyku. Každý jeho záver bol však vždy podložený serióznym vedeckým východiskom. E. Klapicová Hornáčková z Katedry moderných jazykov Františkánskej univerzity v Steunbenville rozprúdila príspevkom *Je internetová komunikácia nástrojom na zveladenie či ohrozenie jazyka?* širokú nesúhlasnú diskusiu medzi poslucháčmi. V príspevku hovorila o komunikácii na internete a jej negatívnych vplyvoch na používateľa, akými sú ochudobňovanie jazyka, oslabovanie slovnej zásoby, zámerné zjednodušovanie morfologickej a syntaktickej štruktúry viet a mnohé iné.

Tematický blok semiotika – systém/štruktúra – gramatika – sémantika naplnili štyri príspevky, z ktorých vyberáme dva. M. Avramovová z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave ponúkla poslucháčom príspevok *Tehotné slová. Adjektíva označujúce oplodnenú ženu (samicu) v lexikografickom spracovaní*, v ktorom sa venovala lexikografickému spracovaniu synonymického radu adjektív označujúcich oplodnenú ženu alebo zvieraciu samicu. Za problém považuje uvádzanie takýchto heslových slov v mužskom rode, hoci v základnom význame je ich spájateľnosť obmedzená na feminína, a tiež lexikografický opis lexikálneho významu týchto slov, kde vzťažné zámeno alebo činné prídavné v mužskom rode pôsobí rušivo. O dvoch slovesných kategóriách v bengálčine informovala v príspevku *Čas a aspekt v bengálčine* A. Ráčová z Ústavu orientalistiky SAV v Bratislave. V bengálčine sú spomínané dve kategórie úzko späté a vyjadrujú sa pomocou určitých slovesných tvarov, tradične nazývaných časy. Systém v jazyku tvoria štyri jednoduché časy a štyri zložené časy, z hľadiska aspektu ich možno rozdeliť na imperfektívne a aspektuálne prísne nevyhranené. Každému z nich autorka venovala osobitnú pozornosť.

Druhým najväčším tematickým blokom bol blok s názvom slovtvorba – morfematika – morfológia. Doň autori zaradili desať príspevkov. Modálnosti, osobitne epistemickej, sa vo svojom príspevku *Epistemická modálnosť a evidencialita v slovenčine* venovala M. Ivanová z Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Autorka vymedzila škálu epistemických hodnôt od vysokej pravdepodobnosti až po úplnú neistotu a ne-

zabudla upriamiť pozornosť poslucháčov nielen na hodnotenie, ale aj na hodnotiaci zdroj. H. Gladková z Ústavu slavistických a východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe predniesla príspevok *Centrum a periferie kategorie deminutivnosti (Co ukázala sonda do paralelního korpusu)*. Zdôraznila v ňom, že skúmaná kategória je definovaná komplexom sémantických a formálnych parametrov. Na materiáli paralelného korpusu z dielne Českého národného korpusu autorka porovnávala deminutivnosť v slovanských jazykoch, a to ju privedlo k poznaniu, že štruktúru deminutivnosti môžeme kategorizovať a tak prispieť k analýze jej kontextovej podmienenosti. Názvom motivovaným menami zvierat sa v príspevku *Geografický pohľad na niektoré názvy rastlín motivované názvami zvierat* venovala A. Ferenčíková z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave. Autorka analyzovala 20 dvojslovných pomenovaní lúčnych a lesných rastlín z lexikálneho zväzku Atlasu slovenského jazyka, ktoré sú odvodené od zvieracích názvov, a jednoslovné názvy, ktoré majú v slovotvornom základe zvieracie podstatné meno.

Príspevkom *Predikační, nebo predikativní? O konkurenci adjektiv zakončených na -ační a -ativní v úzu současné standardní psané češtiny* pozval F. Štícha z Ústavu pro jazyk český Akadémie vied v Prahe na zamyslenie sa nad skúmaním tvorenia slov a ich opisov v slovníkoch a nad možnosťami, ktoré na tento cieľ ponúkajú elektronické korpusy. Ich analýzou autor zistil existenciu viacerých aspektov, ktoré na konkurenciu adjektív typu *komunikační* verzus *komunikativní* vplyvujú. S. Oriňáková z Ústavu jazykových kompetencií Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Prešovskej univerzity v Prešove, F. Šimon z Katedry romanistiky a klasickej filológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a J. Genčí z Katedry počítačov a informatiky Fakulty elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach v príspevku *K morfematickej analýze latinských substantívnych a adjektívnych kompozít* spracovali a predstavili morfematickú analýzu latinských substantívnych a adjektívnych kompozít z Latinsko-českého slovníka od autorov J. M. Pražáka, F. Novotného, J. Sedláčka. Kompozitá autori delia na vlastné kompozitá a tzv. iuxtapozície, spojenia so zreteľnou pádovou formou prvého člena kompozita. Za zaujímavé považujú, že pri iuxtapozícii sa prehodnotili pôvodné gramatické a derivačné morfémy na interfixy.

Štyri odborné príspevky tvorili tematický blok aktuálne problémy terminológie a terminografie. Pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave K. Buzássyová v príspevku *Trvale inšpirujúce podnety terminologických výskumov profesora Jána Horeckého* a A. Jarošová v príspevku *Aspekty idiomatičnosti: medzi frazeológiou a terminológiou* odzrkadlili teóriu J. Horeckého v koncepcii tvorby Slovníka súčasného slovenského jazyka. M. Bujalková z Ústavu cudzích jazykov Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Martine uvažovala v príspevku *Pojmové systémy v lekárskej terminológii* o klasifikácii pojmových systémov na základe ich znakov, ale aj vzťahov medzi príbuznými pojmami. K medicínskym pojmovým systémom patria klasifikácie, nomenklatúry a tezaury. Špecifickou úlohou pojmových systémov v terminológii je vytvorenie organizačných zásad pre medicínske pojmy, pre štandardizáciu odborného jazyka medicíny, ale aj pre informatické a štatistické vyhodnocovanie. V. Wambachová z Fakulty filológie a umenia Viedenskej univerzity vo Viedni venovala pozornosť chemickej nomenklatúre a spôsobom odvodzovania slovenského chemického názvoslovía. Kontrastívne porovnávala túto problematiku s nemčinou a češtinou.

Tematická oblasť matematickej, počítačovej a korpusovej lingvistiky bola zastúpená piatimi príspevkami. V. Benko z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave predstavil metodiku obohacovania morfologickej anotácie Slovenského národného korpusu tak, aby bolo možné vytvárať v nástroji WordSketch Engine kolokačné profily samostatne pre zvrátané a nezvrátané podoby slovies. Tak sa pri ich lexikografickom spracovaní predíde v práci s týmto nástrojom vyhľadávaniu takých tvarov, ktoré sa správajú ako lexikálne homonymá. *Korpus soukromé korespondence: zkušenosti a perspektivy* bol názov príspevku Z. Hladkej z Ústavu českého jazyka Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, v ktorom autorka informovala o tvorbe korpusu súkromnej korespondencie z rokov 1990 – 2005, o špecifikách tvorby takéhoto korpusu, jeho využití ako jedinečného zdroja informácií o jazykovom úze, ale aj o jeho perspektívach – spätnom doplnení korespondencie z celého 20. storočia. Autorka sa zastavila aj pri všeobecných otázkach, ktoré sa spájajú s budovaním malých špecializovaných korpusov. V. Schmiedtová z Ústavu Českého národného korpusu Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe v príspevku *Český jazyk v období tota-*

lity 1948 – 1989 skúmala jazyk propagandy, ale aj jazyk väčšiny ľudí, ktorí na tlak propagandy reagovali s iróniou a humorom. Jazyk propagandy je možné skúmať z nového korpusu i zo Slovníka komunistického jazyka, ktorý v roku 2010 vyjde knižne. Jazyk ľudí je zas možné skúmať zo súčasných korpusov, kde sa irónia a humor socialistických rokov dostávajú na povrch. Autorka sa okrem iného v príspevku zmienila aj o tvorbe korpusu totality a o štatistických zaujímavostiach zhromaždeného materiálu.

Do tematického bloku kontrastívny výskum bolo zaradených päť príspevkov. A. Böhmerová z Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sa v príspevku *Udomácnení hostia? Nahliadnutie do prítomnosti anglicizmov a dynamiky ich vplyvu na jazykové roviny súčasnej slovenčiny* zaoberala niektorými otázkami vplyvu anglicizmov na slovenčinu. Kládla si otázku, do akej miery a v akej podobe je pri preberaní dôležitá interlingvistika – dôverná znalosť jazyka zdroja výpožičiek – na odhalenie prítomnosti a dynamiky ich vplyvu na jazykové roviny súčasnej slovenčiny. Problematike prekladu lingvokulturém (v eseji G. Orwella *Politika a jazyk*) sa v rovnomennom príspevku venovala M. Gavurová z Inštitútu prekladateľstva a tlmočníctva Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Autorka porovnávala dva slovenské preklady eseje s originálom a súčasne sa sústredila na hodnotenie ekvivalentnosti prekladateľských riešení, prítomnosti nežiaducich a nevyhnutných sémantických posunov, ale aj príkladov frazém, klišé, cudzích slov či vágnych slovných vyjadrení, s ktorými sa prekladatelia museli popasovať. V závere príspevku sa autorka zamýšľala nad tým, či sú Orwellom kritizované komunikačné stereotypy charakteristické aj pre súčasnú slovenčinu.

Tematický blok klasickej filológie reprezentovalo päť príspevkov. Dobovú ohraničenosť etymologických výkladov Marca Terentia Varrona, ale aj vzdvihnutie jeho hlbokej intuície v súvislosti s osvojovaním si systémovo-štruktúrnej stavby klasickej latinčiny predstavil v príspevku *Ars grammatica v diele Marca Terentia Varrona* J. Taraba z Katedry romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. T. Hamar z Ústavu cudzích jazykov Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v príspevku *Latinské adjektíva charakterizujúce tep v diele Caelia Aureliana a v modernej lekárskej terminológii* analyzoval preklad slova *tep* v gréckych prekladoch rímskeho autora. Autor venoval pozornosť adjektívam bližšie charakterizu-

júcim jednotlivé aspekty ľudského tepu. Tie predstavujú korene modernej klasifikácie tepov v súčasnej lekárskej terminológii. E. Buzássyová z Katedry klasickej a semitskej filológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave zaujala v príspevku *Fonológia latinčiny Jána Horeckého* s odstupom rokov postoj k niektorým z Horeckého podnetov týkajúcich sa fonológie latinčiny vypracovanej na základe latinského fonologického systému overovaného pomocou všeobecnej fonologickej teórie.

E. Liptáková z Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove vytvorila svojim príspevkom *Jazykoveda a lingvodidaktika* samostatný blok aplikovanej lingvistiky. Autorka uvažovala o postavení jazykovedy v procese didaktickej komunikácie v primárnom vzdelaní. Zamýšľala sa aj nad hierarchiou princípov vyučovania v smere od kognitívneho edukačného systému. Naznačila tým, ako sa všeobecné princípy stavby a fungovania jazyka transformujú do obsahu a procesu vyučovania materinského jazyka.

Tri dni spoločne prežitého času na konferencii *Človek a jeho jazyk 2010* spojili slovenských i českých lingvistov v uvažovaní a diskusi o témach blízkyh im a ich učiteľovi J. Horeckému. Vymenené poznatky, odborné dišputy, stretnutie s kolegami z rôznych vedeckých pracovísk a medziľudské príjemné teplo utvorili nezabudnuteľnú atmosféru na Smolenickom zámku, ale azda aj v srdci každého účastníka. Príspevky z konferencie budú publikované v zborníku s rovnakým názvom, aký niesla konferencia.

Katarína Gajdošová

Komplexne o teoretických aspektoch a výsledkoch výskumu fungovania zvukových javov v rečovej praxi

[SABOL, Ján – BÓNOVÁ, Iveta – SOKOLOVÁ, Miloslava: Kultúra hovoreného prejavu. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2006. 254 s.]

Publikácia *Kultúra hovoreného prejavu* vyšla síce dávnejšie, no zároveň v určitom horizonte prešla „aklimatizačnou fázou“ v rámci jazykovedných knižných prác a rovnako aj v rámci publikácií učebnicového charakteru.

Už sám bádateľský profil trojice autorov uvádzanej monografie predznačil jej odbornú nasýtenosť a nespochybniteľnú erudovanosť. Pojmové východisko, výkladové a interpretačné časti učebnice spracoval J. Sabol, cvičenia a úlohy I. Bónová a M. Sokolová. Niektoré z interpretovaných textov doplnil a zredigoval J. Sabol. Jeho dlhoročné pôsobenie v oblasti výskumu segmentálneho a suprasegmentálneho systému jazyka, okrem jeho účasti na mnohých ďalších, aj všeobecnolingvisticky zameraných výskumoch, podčiarkuje kolorit stále aktuálnej publikácie v oblasti zvukovej – fónickej – roviny jazyka a jeho konkrétnej realizácie v čase a priestore – reči. Množstvo výskumne podložených a overených téz sa tak premieta do teoretických statí knihy. Spoluautorky paralelne skoncipovali úlohy a cvičenia (1. – 110.) k jednotlivým kapitolám a podkapitolám, vychádzajúc pritom z niekoľkoročnej skúsenosti a zároveň praxe v didakticko-lingvistickom prostredí.

Publikácia *Kultúra hovoreného prejavu* slúži predovšetkým ako vysokoškolská učebnica pre študentov slovenského jazyka, prípadne masmediálnej komunikácie, ale nepochybné zaujme aj širšiu – odbornú i laickú – verejnosť. Kompozičné usporiadanie autori publikácie zvládli naozaj s veľkou mierou precíznosti. Práca sa sústreďuje najmä na základné ortoepické špecifiká slovenského jazyka, a to predovšetkým v procese tvorenia – výberu a usporadúvania zvukových prvkov – hovorených prejavov. Už v predhovore čitateľ dostáva prvotnú informáciu o tematickom zameraní a charaktere diela, o jeho určenosti pre všetkých, „ktorým záleží na kultivovanom rečovom prejave“ (s. 8).

Vedecký charakter monografie dokazuje okrem samotnej témy aj jej metodické uchopenie, je rozdelená do dvoch (i keď nerovnako rozsiahlych) častí: *I. Spisovná výslovnosť a jazyková kultúra, II. Zvuková sústava slovenčiny a ortoepická prax*.

Prvá časť obsahuje terminológiu a výklad základných pojmov. V jej vstupnej kapitole *Jazyk ako hodnota* autor zdôrazňuje axiologické rozmery jazyka, pričom upozorňuje na relatívnosť hodnoty (vzťah synchronie a diachronie a jeho priemet v hodnote jazykových prostriedkov). Zároveň vymenúva aspekty vyjadrovania spôsobujúce stratu či aspoň prítlmenie hodnoty, napr. chýbajúci denotát, falošný denotát či oslabenie sociatívnych väzieb pri komunikačnom akte. V druhej kapitole *Spisovné hovorené slovo a jazyková kultúra* nachádzame jeden z dôvodov potreby komplexného opisu fungova-

nia zvukových javov, ktorým je častejšie používanie hovoreného jazyka než jeho písanej podoby, a tá sa – paradoxne – posudzuje prísnejšie. Aj preto vznikla požiadavka na „nastavenie“ normy, ktorá rešpektuje vnútorné jazykové zákonitosti, pre rečovú prax. Tu sa čitateľ oboznamuje s definíciou dvoch kardinálnych pojmov – ortoepia a ortofónia (s. 13), z ktorých vyrastajú dve požiadavky pri rešpektovaní normy. Treťou, nemenej dôležitou zložkou je modulačná zložka týkajúca sa vyšších jednotiek fónickej sústavy, pričom autor upozorňuje na jej prienik do významovej výstavby, ale aj na jej estetickú či štylizujúcu funkciu. V ostatnej, tretej kapitole (*Jazyková komunikácia a akustický signál*) sa kladie dôraz predovšetkým na skutočnosť, že komunikácia, resp. jej proces, nestojí ako osihotený prvok, ale existuje v priestore medzi inými elementmi – expedientom a percipientom, pričom obaja musia v mene efektívneho prenosu informácie fungovať takpovediac na jednej vlnovej dĺžke. Za povšimnutie stojí odsek priam metonymicko-metaforického charakteru začínajúci sa rečníckou otázkou: „Čo teda dáva jazyk expedientovi a percipientovi? Dáva im seba. A to spravodlivo a bezvýhradne. Ide len o to, aby ho obaja dobre poznali a vedeli ‚vychutnať‘ aj jeho najjemnejšie odtiene a vibrácie, v ktorých sa ponúkajú možnosti na funkčné stvárnenie skutočnosti i pôvabu jazykovej situácie. Splynutie expedienta a percipienta do vyváženého súladu v jazykovej komunikácii je dôkazom dobrej hry na nástroj dorozumievania – jazyk – i dobrého porozumenia tejto hre“ (s. 17).

Druhá časť je v porovnaní s predchádzajúcou podstatne rozsiahlejšia a zároveň omnoho členitejšia. Jednotlivé jej kapitoly a podkapitoly podliehajú dôslednému, v niektorých prípadoch až štvorčlennému odstupňovaniu (*1. Segmentálny podsystem; 1.2. Spoluhlásky; 1.2.1. Šumové spoluhlásky; 1.2.1.1. Protiklad f – v*). V stručnom úvodnom „vstupe“ k problematike segmentálneho podsystemu sú vysvetlené elementárne pojmy: vokály (samohlásky) a konsonanty (spoluhlásky), a to z artikulačného i akustického hľadiska. Osobitne sa definuje skupina tzv. zvučných spoluhlások (sonór), ktoré za istých podmienok môžu fungovať ako nositele slabičnosti.

Inventár krátkych samohlások v slovenčine je pomerne jednoduchý, ale predstavuje dve vokalické normy: päťprvkový súbor (*i, e, a, o, u*), ale aj šesťprvkovú množinu (*i, e, ä, a, o, u*). Autor osobitne upozorňuje na výslovnosť samohlásky *ä*, ktorá je jedným z citlivých prvkov vo vokalickom segmentálnom podsysteme. Ostatné vokály majú, ako sa uvádza, „šstandard-

né‘ artikulačné a akustické charakteristiky, niet medzi nimi prechodných pásem; vyslovujú sa vo ‚svojom‘ zvukovom pásme“ (s. 21). Pri samohláske *ä* je zdôraznená najmä jej dištingtívna funkcia (*mäsový* – *masový*, *zmätený* – *zmetený*), čím sa zároveň dokazuje nielen opodstatnenosť segmentu *ä* v jazykovom systéme, ale aj pri artikulačnom zvládnutí tejto samohlásky v rámci realizácie reči. Zároveň sa však konštatuje, že vzhľadom na jej systémové väzby ide o príznakovú, periférnu hlásku vo zvukovej sústave slovenčiny.

Pri opise dlhých samohlások sa upozorňuje najmä na ich miesto v protiklade ku krátkym vokálom, pretože práve v ňom sa odráža ich dištingtívna funkcia rozlišujúca význam, napr. *vila* – *víla*, *pokladnička* – *pokladníčka*. Dlhé vokály sa delia na centrálné (*í, á, ú*) a periférne (*é, ó*). Pripomína sa správna výslovnostná realizácia dlhých vokálov v porovnaní s krátkymi vokálmi (približne 2 : 1), čo si môže čitateľ hneď aj vyskúšať na uvedenom súbore cvičení. Zaujímavou úlohou je sčasti tvorivé cvičenie, keď sa dve slová líšiace sa iba kvantitatívnymi príznakmi stretávajú v rámci jednej vety, a teda dodržanie ich trvania si vyžaduje zvýšenú pozornosť (*Gúľa sa gúľa do jamky* – *Gúľa sa gúľa do jamky*).

Azda najcitlivejšie miesto v rámci vokalickeho podsystému predstavujú v slovenčine diftongy. Ide o tautosylabické spojenia (vyslovujú sa v rámci jednej slabiky) – *ia, ie, iu, ô*. Zároveň majú všetky príznak dlhého nositeľa slabičnosti. Autor upozorňuje na dvojakú možnosť nesprávneho realizovania diftongov, a to na potláčanie výslovnosti *i*-ového prvku (v koncových slabikách a po palatálach) a na neprimerané „zosilňovanie“ zvuku [i]. Chyby spôsobujú narušenie tautosylabickosti diftongov vzhľadom na to, že sa dvojhláska realizuje ako dva osobitné vokály, každý v rámci inej slabiky. Chyby vznikajú aj pri segmente *ô* (*možem, môžeš*). Cvičenia pri tejto podkapitole dbajú na funkčnú (sémantickú) odlišnosť realizácie hláskových skupín *j + a, j + e, j + u*; spojení *i + a, i + e, i + u* a diftongov (*kopia* – *kopija* – *kópia*). V podkapitole o samohláskach je aj opis slabičného *r; l, r, l* s poukázaním na totožné črty ako pri ostatných slabičných hláskach. Blok o samohláskach a dvojhláskach uzatvára jeho posledná podkapitola (1.1.5. *Rytmické krátenie*). Autori sa miernou tendenciou k popularizujúcemu pomenovaniu state priblížili širšej laickej verejnosti, ktorá daný jav – aj pod vplyvom školskej praxe – pozná práve pod uvedeným názvom. V skutočnosti však ide o neutralizáciu protikladu kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť, teda o vplyv

fonémy na fonému. V rečovej praxi je opäť dôležité funkčné využitie tohto javu. J. Sabol doplnil výklad o exaktné údaje zo svojich výskumov, ktoré sú zhrnuté v tabuľke „o výslovnostnom pomere súčtu príslušných krátkych vokálov a dlhých vokálov a diftongov“ (s. 36), a zároveň znázorňuje vzťahy medzi segmentmi samohláskového subsystemu „v jednotlivých vokalických typoch spisovnej slovenčiny“ (s. 39).

Spoluhlásky sa tradične rozdeľujú na šumové a sonórne, pričom sa upozorňuje na ich protikladové vlastnosti, ktoré priamo zasahujú ortoepickú prax (osobitne dvojice *f-v*, *ch-h*, *l-l'*). V zásade ide o najcitlivejšie miesta vo zvukovej realizácii daných segmentov. V týchto bodoch autori teoreticky i prostredníctvom úloh upozorňujú na výskyt, vlastnosti a realizáciu bilabiálneho [ü], pričom pravidlá vychádzajú z jeho postavenia v rámci slabiky. Aj pri ostatných dvojiciach sa dbá o diferenciáciu pozícií, t. j. v rámci slova alebo na hranici medzi slovami. Rovnako sa podrobne interpretuje aj znelostná asimilácia v slovenčine. Tento jav je v knihe opísaný veľmi precízne; v pozadí výkladu stojí jeho funkčný fonologický status. Percipient má však možnosť získať aj komplexný prehľad o realizácii jednotlivých spoluhláskových zoskupení. Autor okrem iného uvažuje o dvoch základných pozíciách šumových spoluhlások – na rozhraní slov a vnútri slova a tvaru (*chlapa si videl – chlap asi videl*); dôraz sa kladie aj na slovotvorný a morfológický aspekt ich zvukovej realizácie. Pripomína sa však fakt, že jestvujú „osobitné prípady, narúšajúce tieto zákonitosti“, ktoré „sú jednak stopami starších vývinových stupňov, jednak sa v nich odrážajú niektoré súčasné tendencie“ (s. 65). Osobitne sa napríklad zdôrazňuje nevyhnutnosť realizácie znejšej šumovej spoluhlásky pred koncovkou *-me* v 1. osobe imperatívu v rámci slovesnej kategórie konjugácie.

Uvažuje sa aj o výslovnosti palatalizovaných, prípadne nepalatalizovaných podôb konsonantov pred *i*-ovými a *e*-ovými prvkami (*d, t, n, l/d', t', ň, l'* pred *e, i, í, ia, ie, iu*). V súvislosti s javom (ne)palatalizácie sa osobitná pozornosť venuje konsonantu *l'*, ktorého výslovnosť patrí k najcitlivejším miestam súčasnej slovenskej ortoepickej normy. Autor síce hovorí o oslabení vzťahu medzi dvojicami *d – d', t – t', n – ň, l – l'*, špeciálne pri jave alternácie „týchto spoluhlások s poradím nedifúzna/difúzna spoluhláska“ dodávajúc, že striedaniu najmenej podlieha práve spoluhláska *l'*, je teda zo všetkých štyroch spoluhlások s príznakom nedifúznosti najodolnejšia“

(s. 52), no na druhej strane pripomína potrebu diferenciacie protikladu *l* – *l* vzhľadom na jeho fonologicko-dištingtívnu funkciu. Z úloh treba oceňiť aplikáciu umeleckých textov (I. Krasko, S. Chalupka), na ktorých sa dané javy môžu vhodne precvičovať. V podkapitole o kombinácii hlások sa počíta s doplnením si informácií z publikácie Á. Kráľa *Pravidlá slovenskej výslovnosti* (3. vyd., 1996, s. 158 – 159).

V druhej časti publikácie o zvukovej sústave slovenčiny sa zachytáva s fonologickým „predpolím“ aj suprasegmentálny podsystem slovenčiny. V úvode sa nachádza sumár znakov slovenskej fonetickej transkripcie pre segmentálne a suprasegmentálne javy (s. 78 – 84). Treba mať na zreteli, že tieto dva podsystemy nefungujú izolovane, ale v súčinnosti, paralelne.

Suprasegmentálne prvky sú rozdelené na tri skupiny podľa časovej, silovej a tónovej modulácie. Pri časovej modulácii sa po teoretickom opise kvantity, pauzy, tempa a rytmu venuje pozornosť každému javu osobitne aj v cvičeniach. Zdôrazňuje sa prepojenosť segmentálneho a suprasegmentálneho podsystemu prostredníctvom kvantity a uvádzajú sa aj výsledky jej exaktného prieskumu. Pri pauze ide hlavne o podčiarknutie zladenia fyziologickej a významovej prestávky v rečovej praxi. Úlohy na tempo a rytmus miera aj na osvojenie si ich diferencovaných funkcií v osobitných priestoroch jazykovej komunikácie.

Pri silovej modulácii reči sa podáva postupný výklad jednotlivých javov na pozadí vzťahu inklúzie medzi intenzitou hlasu, prízvukom, dôrazom a emfázou. Za povšimnutie stojí nepochybne aj tabuľka exaktných údajov o (ne)prízvukovaní jednoslabičnej predložky pred slovami rozličnej slabičnej dĺžky (s. 117 – 118).

Vzťah inklúzie sa vymedzuje aj pri tónovej modulácii reči, do ktorej patria hlasový register a melódia. Autor venuje zvýšenú pozornosť práve druhému suprasegmentu. Na niekoľkých stranách (s. 134 – 141) sa publikujú grafy ukazujúce konkrétny priebeh melódie pri jednotlivých výpovediach.

O komplexnosti prozodických javov svedčí aj predposledná podkapitola o súčinnosti suprasegmentov (pauzy a dôrazu, prízvuku a melódie a i.), pričom „niektoré z nich sa zúčastňujú aj na gramatickej výstavbe vety, iné pomáhajú prejav modulovať skôr štylisticky, prípadne aj inak“ (s. 161). Medzi úlohy sú zaradené aj jazykové okienka I. Bónovej. Ide o 31 textov, ktoré slúžia – popri upozornení na konkrétne jazykové javy – na transkripčný pre-

pis a zvukovú realizáciu. Záverečnou výkladovou časťou je zhrnutie funkcií suprasegmentálnych javov spisovnej slovenčiny (fonologicko-dištingtívna, fonologicko-delimitačná, expresívna, gramatizujúca a štylizujúca).

Spätnou väzbou je kľúč k vybraným cvičeniam, podľa ktorého si každý čitateľ môže overiť zvládnutie úloh a cvičení a zmapovať tak úroveň kultúry vlastného jazykového prejavu.

Monografiu uzatvára rozsiahla výberová bibliografia, vecný a menný register.

Príchod publikácie *Kultúra hovoreného prejavu* do lingvistickej rodiny bol – ako to ukazuje prax – očakávaný a potrebný. Slabá úroveň ovládania normy, najmä u ľudí v oblastiach verejného života, v ktorých je jazyk pracovným nástrojom (napr. masmédiá), nesporne dokazuje potrebu uvedenej monografie. V knihe sa vychádza z pevného teoretického východiska a z originálnych výskumných výsledkov, ktoré sa aplikujú prostredníctvom vhodne zvolených cvičení, a z návodov na analýzu a zvukovú realizáciu konkrétnych jazykových javov. Ide o významný komplexný príspevok k teórii i praxi hovorených prejavov v širokom priestore jazykovej kultúry.

Lucia Jasinská

SPYTOVALI STE SA

Slovo sledovateľ v slovnej zásobe slovenčiny. – Poslucháčka rozhlasu, televízna diváčka a používateľka internetu M. H. poslala do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV e-mail s touto otázkou: „Chcela by som sa opýtať, či je správne používanie slova *sledovateľ* vo význame niekoho, kto niečo sleduje (správy, informácie, stav vodnej hladiny, blogy...). Ak toto slovo nie je správne, čím ho možno nahradiť?“

Odosielaťka e-mailu svojou neistotu pri hodnotení slova *sledovateľ* asi opiera o zistenie, že toto slovo neuvádzajú ani Pravidlá slovenského pravopisu z r. 2000, ani Krátky slovník slovenského jazyka z r. 2003 (ďalej KSSJ). To však ešte neznačí, že by sa slovo *sledovateľ* malo hodnotiť v naznačenom význame ako nesprávne. Je to totiž produktívnou slovotvornou príponou *-teľ*, ktorou sa tvoria pomenovania osôb vykonávajúcich istú činnosť, pravidelne utvorené podstatné meno od nedokonavého slovesa *sledovať* s významom „venovať pozornosť, všímať si“ (porov. KSSJ, 2003). Rovnakým slovotvorným postupom sú utvorené názvy osôb, ako *učiteľ* od *učiť*, *vychovávateľ* od *vychovávať*, *falšovateľ* od *falšovať*, *obdivovateľ* od *obdivovať*, *overovateľ* od *overovať* atď. Slovo *sledovateľ* nie je v slovnej zásobe slovenčiny nové, zaznamenáva ho už štvrtý zväzok Slovníka slovenského jazyka z roku 1964 a vykladá ho ako „kto niekoho alebo niečo sleduje, pozoruje“, ale ho hodnotí ako zriedkavé. V súčasnosti sa však situácia pri používaní slova *sledovateľ* podstatne zmenila, preto ho už nemožno hodnotiť ako zriedkavé, ale ako pomerne rozšírený, štylisticky neutrálny lexikálny prostriedok slovnej zásoby spisovnej slovenčiny. O jeho rozšírenosti sa môžeme presvedčiť aj na internetových stránkach, kde nájdeme niekoľko stovák dokladov na toto slovo z rozličných žánrov. Na ilustráciu uvedieme aspoň niekoľko z nich: *Chvíľu som pozoroval, čo urobí sledovateľ.* – ... priemerný **sledovateľ** televízie vo veku medzi 12 a 20 rokov vidí viac než 300 reklám na alkohol ročne. – Rozdiel pozorný **sledovateľ** zistí najmä v detailoch jemného dieľenského spracovania a v kvalite použitého materiálu. – Samozrejme, že sa

zaujímam o politiku, ale nie som jej **sledovateľ**, skôr opisovateľ prostredníctvom hudby. – Preto vymýšľali systém, ako odlákať na zlú stopu prípadného **sledovateľa** stôp. – Pozornému **sledovateľovi** neušlo, že aj pri hlasovaní o tomto vážnom uznesení sa prejavovali civilizačné strety. – Dobrý večer, milí rodičia a ostatní **sledovatelia** Tralalandu. – Bude združovať odkazy na populárne slovenské kreslené i hrané rozprávky, aby svojich **sledovateľov** pobavil i poučil. – Na druhej strane tieto fondy dokážu urobiť pedantným **sledovateľom** vývoja cien vrásky na čele. Možno ešte dodať, že čiastočným synonymom slova *sledovateľ* je podstatné meno *pozorovateľ*, ktoré KSSJ vykladá slovami „kto niečo pozoruje“.

Od podstatného mena mužského rodu *sledovateľ* sa v jazykovej praxi utvorila aj prechýlená podoba ženského rodu *sledovateľka*. Na internetových stránkach sme ju našli okrem iného v týchto spojeniach: *sledovateľka našej webovej stránky*, *sledovateľka relácie*, *sledovateľka aukcií*, *sledovateľka venezuelských telenoviel*.

Na záver stručne zhrňame: Podstatné meno *sledovateľ* nepatrí medzi neologizmy, teda nie je to nové slovo, lebo ho zachytáva už Slovník slovenského jazyka z r. 1964, iba jeho frekvencia v komunikácii sa v súčasnosti výraznejšie zvýšila. Je utvorené produktívnym slovotvorným postupom a má význam „kto niekoho alebo niečo sleduje“. Podstatné meno *sledovateľ* spolu s prechýlenou podobou *sledovateľka* sa zaradia do ďalšieho vydania Pravidiel slovenského pravopisu a Krátkeho slovníka slovenského jazyka.

Matej Považaj

Odchádzka. – V telefonickej jazykovej poradni Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra sme dostali otázku, či je správne používanie slova *odchádzka* v spojení *odchádzka do zamestnania*.

Slovo *odchádzka* súčasné výkladové slovníky zatiaľ neuvádzajú, no jeho fungovanie si môžeme overiť na internete, kde sa v rozličných textoch, napríklad v štatistických výkazoch a správach o počte obyvateľov (žiakov, študentov, zamestnancov), ktorí za štúdiom alebo za prácou odchádzajú z miesta svojho trvalého bydliska, toto slovo používa: *odchádzka a dochádzka do*

zamestnania, škôl a učenia; Prešovský kraj mal vysokú odchádzku za prácou aj do Bratislavského kraja; odchádzka za prácou je pomerne nízka, čo svedčí o vysokom počte vytvorených pracovných miest v meste; zvláštnosťou okresu je aj veľký rozdiel medzi odchádzkou mužov a žien; vysoká odchádzka za prácou s neustále narastajúcimi nákladmi na cestovné; dôležitým ukazovateľom je odchádzka obyvateľstva za prácou; v rámci vnútroštátnych pohybov za prácou sa väčšinou i naďalej používa termín odchádzka a dochádzka za prácou. Príklady naznačujú, že pomenovanie odchádzka sa používa vo význame „pravidelné odchádzanie (za štúdiom alebo za prácou)“. Slovo je utvorené z nedokonavého slovesa *odchádzať* príponou *-ka*, ktorou sa tvoria aj názvy deja. Rovnako vzniklo z nedokonavého slovesa *dochádzať* slovo *dochádzka*, ktoré sa vo význame „dochádzanie“ ustálilo už dávnejšie a používa sa v podobných súvislostiach. Rozdiel medzi slovami *dochádzka* a *odchádzka* je v tom, že sa vždy z iného aspektu posudzuje pohyb za prácou či za štúdiom: v prvom prípade z hľadiska príchodu na nejaké miesto, v druhom prípade z hľadiska odchodu z nejakého miesta. Z rovnakého slovesného základu ako slová *odchádzka* a *dochádzka*, ale zo slovies s odlišnými predponami sú známe aj ďalšie odvodeniny utvorené zhodným slovtvorným postupom, napríklad *obchádzka* zo slovesa *obchádzať* alebo *prechádzka* zo slovesa *prechádzať* sa.

Slovo *odchádzka* je dobre utvorené, v istých oblastiach terminologicky platné a jeho význam je zreteľný aj pre používateľov jazyka, ktorí sa s ním často nestretávajú. Predpokladáme, že sa preto časom zaradí aj do slovenských výkladových slovníkov.

Iveta Vančová

Môžeme pozvať poslucháčov k počúvaniu relácie? – Do jazykovej poradne sme dostali e-mail od pani Mikulčíkovej, ktorá sa spýtovala na správnosť spojenia *pozývame vás k počúvaniu relácie*.

Predložka *k* sa používa v slovenčine predovšetkým na vyjadrenie smeru v priestore, napr. *pozývame vás k jazeru*, *približovali sme sa k mestu*, *pristúpil k chlapcovi*, alebo v čase, napr. *chýlilo sa k večeru*, *noc sa chýlila k rá-*

nu alebo keď sa potom pomaly už bralo k ránu, Silvia vybehla von k stavu. V účelovom význame sa používa predložka *k* iba veľmi obmedzene, a to väčšinou iba pri slovesách pohybu v spojeniach, v ktorých sa vychádza zo smerového významu, ako napr. *ísť k lekárovi s bolesťami chrbtice* vo význame „dať sa vyšetriť lekárom“, *konečne si sadnúť k večeri* vo význame „pustiť sa do konzumácie večere“, *zavolať ženu k deťom*, t. j. „požiadať ženu o pomoc s deťmi“ či *pozvať hostí k prestretému stolu* vo význame „ponúknuť hostí jedlom“. V spojení *pozývame vás k počúvaniu relácie* sa však predložka *k* použila nevhodne. Vhodné je predložkové spojenie *k počúvaniu* nahradiť neurčitkom *počúvať*, teda *pozývame vás počúvať reláciu* alebo použiť formuláciu *pozývame vás k relácii*.

Katarína Kálmánová

Aký je rozdiel medzi slovami ochorenie a choroba? – Túto otázku sme dostali do elektronickej jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV od niekoľkých pisateliek. Zaujímali sa, kedy sa používa slovo *ochorenie* a kedy slovo *choroba* a či možno používať oba výrazy ako plnohodnotné synonymá.

Slovo *choroba* sa v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003; ďalej KSSJ) spracúva ako viacvýznamové slovo v štyroch významoch: 1. porucha zdravia, ochorenie, napr. *ťažká choroba*, *duševná choroba*, *choroby srdca*, *detské choroby*, *morská choroba*, *choroby z povolania*, 2. škodlivý jav v spoločenskom živote, napr. *sociálne choroby*, 3. (pri rastlinách) napadnutie nákazou, škodcami ap., napr. *choroba listov*, 4. expr. vášnivé zaujatie, slabosť, napr. *autá sú jeho chorobou*. S otázkou pisateliek súvisí prvý význam slova *choroba*, t. j. „porucha zdravia, ochorenie“. Slovo *ochorenie* KSSJ definuje ako „(kratšia) choroba“, pričom ako príklad uvádza slovné spojenie *lahké ochorenie*. Ako vyplýva z výkladu, KSSJ pri oboch slovách využíva výklad pomocou synonyma (*choroba* „ochorenie“, *ochorenie* „choroba“), z čoho možno usudzovať, že slová *choroba* a *ochorenie* sa dajú považovať za synonymné a vzájomne zameniteľné. Takýto záver do istej miery obmedzuje/relativizuje/ohraničuje prívlastok „kratšia“ uvádzaný v zátvorke vo výklade slova *ochorenie*: „(kratšia) choroba“.

Zaujímalo nás, ako sa slová *choroba* a *ochorenie* používajú v medicínskej literatúre. Výlučne slovom *choroba* sa označujú diagnózy pomenované podľa osoby, napr. *Alzheimerova choroba*, *Basedowova choroba*, *Bechterevova choroba*, *Parkinsonova choroba*, *Downova choroba*, *Creutzfeldtova-Jakobova choroba* atď. Slovom *choroba* sa ustálené pomenúvajú aj niektoré druhy ochorenia, ako napr. *choroba z povolania*, *morská choroba*, *spavá choroba*, *lymská choroba*, *bornholmská choroba*. Výlučne slovom *ochorenie* sa označuje chrípka – *chrípkové ochorenie* a v spojení s prídavným menom *vírusový* sa častejšie vyskytuje slovo *ochorenie* ako slovo *choroba* – *vírusové ochorenie (ochorenia)*. Mnoho pomenovaní porúch zdravia sa v medicínskej literatúre i v jazykovej praxi vyskytuje variantne, čiže majú v názve označenie *choroba* i *ochorenie*, napr. *akútna choroba/akútne ochorenie*, *funkčná choroba/funkčné ochorenie*, *chronická choroba/chronické ochorenie*, *infekčná choroba/infekčné ochorenie*, *kožná choroba/kožné ochorenie*, *autoimúnne choroby/autoimúnne ochorenia*, *civilizačné choroby/civilizačné ochorenia*, *choroba pečene/ochorenie pečene*, *choroba srdca/ochorenie srdca*, *choroba žalúdka/ochorenie žalúdka* ap. Medicínske pramene neprekazujú, že by sa v lekárskej praxi (okrem spomenutých ustálených pomenovaní) striktne rozlišovalo medzi názvom *choroba* a *ochorenie*; niektorí autori uprednostňujú slovo *choroba*, iní siahajú za slovom *ochorenie*. Slovo *choroba* je však súčasťou pomenovania mnohých medicínskych diagnóz, z ktorých väčšina má terminologickú platnosť. Istý významový rozdiel možno postrehnúť v tom, že slovom *choroba* sa označuje (krátkodobý alebo chronický) stav, kým v slove *ochorenie* je obsiahnutá aj procesualnosť; ide o pôvodne dejové podstatné meno odvodené od slovesa *ochoriť*, čiže môže pomenovať aj nadobudnutie stavu. Z jazykového hľadiska dodávame, že od slova *choroba* sa tvoria odvodeniny, a to prídavné meno *chorobný* a podstatné meno *chorobnosť*, kým pri slove *ochorenie* takéto tvorenie nenastáva.

Silvia Duchková

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

O babom lete, pod Babou horou

SILVIA DUCHKOVÁ

Tohtoročná jeseň nás obdarila krásnym slnečným počasím známym ako *babie leto*. V príspevku sa pozrieme na toto pomenovanie, lepšie povedané, na slovo *babie*, z gramatického hľadiska. Slovo *babie* je tvar privlastňovacieho prídavného mena stredného rodu utvoreného od slova *baba*. V mužskom rode má toto prídavné meno podobu *babí*, v ženskom rode *babia*. Prídavné meno *babí* sa skloňuje podľa vzoru *pávi*, do ktorého patria najmä prídavné mená utvorené od pomenovaní zvierat, napr. *vták – vtáci*, *liška – liščí*, *had – hadí*, *netopier – netopieri*. Vzor *pávi* sa v mužskom rode skloňuje takto: *pávi*, *pávieho*, *páviemu*, *pávi*, *(o) pávom*, *pávím*. Kým v genitive a datíve jednotného čísla majú mužské tvary dvojhlásku *ie* (v strednom rode aj v nominative a akuzative), v lokáli (a to aj v strednom rode) je prípona *-om – o pávom*. V ženskom rode v genitive, datíve a lokáli je prípona *-ej – pávej*, v inštrumentáli *-ou – pávou*. Vyjadrenia *o babiom lete* či *pod Babiou horou*, ktoré zavše počujeme, sú teda nesprávne. Správne sú spojenia *o babom lete*, *pod Babou horou*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 49, 1. decembra, s. 19)

Dvojmetrový aj 2-metrový

IVETA VANČOVÁ

Nielen v odborných textoch často potrebujeme použiť zložené prídavné mená, ktorých prvá časť vyjadruje číselnú hodnotu, napr. *dvojmetrový závej*, *trojizbový byt*, *štvormetrový kábel*, *päťkilogramové balenie*, *šesťlitrová ná-*

doba, dvanásťstupňové pivo, trinásťročné dievča, a ktoré píšeme ako jedno slovo. Pri zápise takéhoto typu prídavných mien máme aj druhú možnosť – napísať ich číslicou a slovom. Vtedy sa časť slova napísaná číslicou pripája k druhej časti napísanej slovom pomocou spojovníka, napr. *3-izbový byt, 4-metrový kábel, 12-stupňové pivo, 13-ročné dievča*.

Niekedy sa v písomných prejavoch spojovník zamieňa s pomlčkou, spojovník je však kratší a neoddeľuje sa medzerami, kým pomlčka je dlhšia a pred ňou a za ňou je medzera (porov. *Mladosť – radosť*).

(Roľnícke noviny, 2006, č. 51, 15. decembra, s. 19)

Takýto – takíto, ktorísi – ktorísi

SILVIA DUCHKOVÁ

Medzi zámenami rozoznávame tie, ktoré sú nesklonné (napr. *tu, sem, nikde, vtedy, tak, toľko, nijako*), a tie, ktoré možno skloňovať. Do skupiny sklonných zámen patria okrem iných opytovacie zámená *aký* a *ktorý*, ktoré sa podľa svojho zakončenia skloňujú ako prídavné mená vzoru *pekný*. To znamená, že všetky pádové prípony majú tvrdé *y* okrem nominatívu množného čísla v mužskom rode pri životnom tvare: *akí* (ľudia) – *akých, akým, akých, (o) akých, akými*; *ktorí* (žiaci) – *ktorých, ktorým, ktorých, (o) ktorých, ktorími*. Takto skloňujeme aj neurčité zámená s časticami *-si* a *-koľvek*, ktoré sú od nich odvodené. Zámená *akýsi, akýkoľvek, ktorísi, ktorýkoľvek* majú teda v nominatíve množného čísla v životnom tvare mäkké *i* v základovom zámene. Správne píšeme *akísi ľudia, akíkoľvek pomocníci, ktorísi pracovníci, ktoríkoľvek uchádzači*. Rovnako postupujeme aj pri ukazovacích zámenách *taký, takýto: takí zamestnanci, takíto spoločníci*.

(Roľnícke noviny, 2007, č. 1, 5. januára, s. 19)

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300